

Vergadering van 22 December 1916 te 's-Gravenhage.

Voorzitter: de Gep. Luitenant-Generaal DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik open deze vergadering en heet U van harte welkom. In het bijzonder doe ik dat ons nieuwbenoemd bestuurslid, den majoor-intendant HEYMAN, die voor den eersten keer na zijne benoeming in ons midden is; ik geloof uit naam van U allen te spreken, als ik ons geluk wensch, dat hij wel die benoeming heeft willen aanvaarden. Ik hoop — zooals ik in de vorige vergadering ook reeds heb gezegd — dat hij evenals de andere bestuursleden, zal willen medewerken aan den bloei en den goeden naam van onze Vereeniging.

Het eerste punt, dat ter behandeling is aangegeven op het convocatiebiljet, is de ballotage van candidaten, wier namen vermeld zijn op de derde en vierde bladzijde. Ik stel U voor tot deze ballotage te willen overgaan en noodig de heeren H. A. SELFFARDT en W. Y. M. LINDEN uit, den Secretaris-Penningmeester behulpzaam te willen zijn bij de opneming van de stemmen en de uitbrenging van het resultaat der stemming.

Tot de stemming wordt overgegaan.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Het is mij zeer aangenaam U te kunnen mededeelen, dat er zestig stemmen uitgebracht zijn en geen enkele tegen de voorgestelde candidaten. Zij zijn dus met algemeene stemmen als lid aangenomen. Het zijn de heeren:

W. E. Stoorvogel, 2e Luitenant der Artillerie, te Alphen aan den Rijn;

E. A. F. Baron Creutz, 1e Luitenant der Cavalerie, te Amersfoort;

J. L. Pissuisse, 2e Luitenant b. d. Vrijwilligen Landstorm, te Amsterdam;

J. Geense, res. 2e Luitenant der Infanterie, en E. M. A. Suijlen, 2e Luitenant der Infanterie, te Bergen op Zoom;

C. W. de Jong, 1e Luitenant b. d. Vrijwilligen Landstorm, te Bloemendaal;

C. B. Dutry van Haften, Kapitein der Infanterie N.-I. Leger, te Leiden;

Mr. E. van Beusekom Jr., 2e Luitenant b. d. Vrijwilligen Landstorm, te Loenen a/d Vecht;

F. H. Wanninkhof, 1e Luitenant der Artillerie, te Oldebroek;

W. Jansen, Kapitein-Intendant, te Rotterdam;

W. E. Mathon, 1e Luitenant der Cavalerie, te Tilburg;

H. Goldschmidt, res. 2e Luitenant der Cavalerie, V. R. Los, res. 2e Luitenant der Cavalerie, H. W. C. E. Mathon, 1e Luitenant der Cavalerie, te Veghel;

H. A. M. Latour, 2e Luitenant der Cavalerie, te Voorburg (Z. H.)

Ik heet hen welkom in onze Vereeniging.

Bovendien dank ik de heeren, die den Secretaris behulpzaam zijn geweest bij de stemopneming.

Ik geef thans het woord aan den overste J. C. C. TONNET voor het houden van zijne voordracht, welke op het convocatiebiljet is aangekondigd als:

Moderne oorlogvoering. Bewegingskrijg en loopgravenstrijd.

De heer TONNET: Mijne Heeren! Het is gewaagd reeds nu beschouwingen te willen leveren over een oorlog en een oorlogvoering, waarvan de geschiedenis nog moet worden te boek gesteld. Ongetwijfeld is er over dezen volkerenkrijg reeds veel lezenswaardigs geschreven. Ik behoef u slechts te wijzen op het Gedenkboek van den oorlog, onder toezicht van Generaal DE MEESTER bewerkt, op de wijze, waarop onze militaire tijdschriften, de Militaire Spectator zoowel als MAVORS ons gestaag op de hoogte houden van het verloop der krijgsverrichtingen, op de omvangrijke overzichten en beschouwingen door onze groote bladen gegeven, op de belangrijke bijdragen in verschillende

tijdschriften en in het Orgaan onzer vereeniging enz. Ik noem dit alles, omdat ik hier tevens met waardeering het ingespannen werk wil gedenken van velen onzer kameraden, die veelal onder zoo moeilijke omstandigheden hun beste krachten hebben gegeven om het leger voor te lichten.

Doch in weerwil van dit alles blijft er voor hem, die over moderne oorlogvoering wil spreken, een zeer voelbare leegte in de literatuur. De grondslag voor wetenschappelijk onderzoek is nog zeer onzeker en zoo ben ik mij ten volle bewust, dat beschouwingen, die ik hedenavond zal trachten te leveren, een zeer speculatief karakter zullen hebben.

Toch heeft dit mij niet weerhouden, om hier in deze vereeniging een oogenblik uwe aandacht te komen vragen voor „Moderne oorlogvoering”, omdat ik het geraden achtte, dat er reeds nu gedachtewisseling zou zijn over dit onderwerp; een gedachtewisseling, die hopelijk licht zal ontsteken over het ware karakter van den bewegingskrijg en den loopgravenstrijd, zooals deze zich aan ons oog voordoen en tevens over de zeer eigenaardige wisselwerking tusschen beide.

Ik heb mij daartoe voorgesteld in het hiernavolgende een oogenblik stil te staan bij de inzichten, die vóór dezen oorlog over moderne oorlogvoering werden gehuldigd, om dan enkele grepen te doen uit de geschiedenis van den krijg zelf. Uit den aard der zaak zal ik mij daarbij de grootste beperking opleggen en trachten de beschouwingen aan het relaas der feiten te verbinden.

*Oprattingen over de oorlogvoering vóór het uitbreken
van den krijg.*

Mijne Heeren! U zult zich allen herinneren, hoe één der militaire grootmeesters, de oude v. MOLTKE, zich reeds vóór den oorlog van 1870-1871 bewust is geweest, dat de grootste voordeelen van vermeerderde vuurkracht voor den verdediger zijn. Evenzeer mag bekend worden verondersteld, hoe uit de invoering der snellaadwapenen een overwaardeering van de vuurkracht van den verdediger is ontstaan, die zich op de tactische inzichten, en in den Boerenoorlog op de oorlogs-

handelingen aan beide zijden, zeer sterk heeft doen gevoelen. Vooral na dezen oorlog ontstond een tijdelijke verwarring in de denkbeelden, omdat merkwaardigerwijs de tactiek der Boeren van zwak bezette, overspannen, reservelooze gevechtsfronten, samenviel met de krachtelooze Engelsche aanvalstactiek, die in breed uitgespannen, op omvatting doelende fronten tot uiting kwam. Juist deze omstandigheid, dat de tekortkomingen van den eene door die van den andere werden gedekt, is oorzaak geweest, dat wij eenigen tijd hebben kunnen leven onder den ban van de z.g. „één man per meter tactiek”, die daarbij voor onze kleine verhoudingen een uitkomst scheen. De wetenschappelijke vorsching heeft ten slotte met de excessen van deze richting weldra gebroken, doch haar geheel ontwijken kon zij niet. Onder den invloed van de hoogst onzekere kansen van het frontale gevecht waren wij en zijn wij gebleven. De geneigdheid om te omvatten was er niet op verminderd.

In den Russisch-Japanschen oorlog kwam deze op zeer in het oog loopende wijze aan het licht. De slag bij Liaojang werd beslist door omvatting en indrukking van den Russischen linker-, die van Moekden door verbrijzeling van den Russischen rechtervleugel. De omvattingpogingen der Japanners gingen echter gepaard met een aanval in front, die door de wijze van voorbereiding en door de energie, waarmede hij werd uitgevoerd, voorbeeldig mag worden genoemd. De verdedigende Russen werden door de frontgroep vastgegrepen, murw gemaakt, om ten slotte door de omvatting groep... tot den terugtocht te worden gedwongen. Aan de Japanners werd algemeen lof toegezwaaid. De hooge vorming van de troepenleiding en aanvoering, de grondig doordachte wijze, waarop de aanvallen in front werden voorbereid, de wijze, waarop de omvatting met een geheel leger werd uitgevoerd, de offerende gezindheid, waarmede de Japansche soldaat door nationaal gevoel krachtig gesterkt, in het gevecht ging, zijn wil om te overwinnen en den dood niet te achten, hadden allerwege aandacht en warme waardeering gevonden.

Alleen de Russen waren niet vernietigd geworden. Na elke nederlaag hadden zij sterker dan ooit in het veld gestaan, en in de stelling van Tjeling bereikten hunne legers na den slag bij Moekden hunne grootste kracht.

Dit verschijnsel is natuurlijk in wetenschappelijken kring op zijn oorzaken en zijn gang grondig nagevorsch. Men meent die oorzaak te moeten zoeken in de numerieke zwakheid der Japanners. Anderzijds heeft men het onbevredigende resultaat — natuurlijk in tactischen zin — gemeend te moeten toeschrijven aan de gevolgde aanvalswijze, dus aan de omvatting, die altijd weder op nieuwe, zij het dan ook in der haast gevormde fronten stoot en dus ten slotte toch ook weder in een frontalen aanval ontaardt. Er schuilde zelfs — oordeelde men — in de gekozen aanvalswijze een gevaar. Tegenover een krachtigen verdediger zouden de weinig diepe Japansche fronten, die van de omvattingstactiek het gevolg waren, zijn bezweken. De Russen weerden zich echter niet met hunne reserves en zouden juist door deze tekortkoming, een andere van hunne tegenstanders hebben gedekt, die ten slotte weder door de wetenschappelijke vorsching moest worden blootgelegd.

Nu was het leelijke van het geval, natuurlijk niet voor de Japanners, die hun oogmerk — het breken der Russische heerschappij in Oost-Azië — ten volle hadden bereikt, dat de oorlog door het uitblijven van groote beslissingen in een langdurigen stellingkrijg was ontaard.

Het is geen toeval, dat in het bijzonder Duitsche militaire schrijvers aan het verschijnsel der onbesliste gevechten en van den langdurigen taaien stellingkrijg hun volle, onverflauwde aandacht hebben gewijd. Men zat in Duitschland met de handen in het haar. Politiek-militaire overwegingen deden ontwijfelbaar hier haar invloed gelden. In Frankrijk moet men het verschijnsel met ander oog hebben bekoken. Het zal zoo dadelijk blijken.

Wat toch is het geval?

Men wist algemeen, dat de centrale machten bij een Europeeschen oorlog tegenover een beduidende overmacht zouden komen te staan, die zij alleen dan zouden kunnen

overweldigen, als het mogelijk zou blijken eerst met vereenigde krachten den westelijken, daarna den oostelijken tegenstander te vernietigen. Dit wist, om zoo te zeggen, iedere Duitscher. Er was geduchte haast bij het werk en er moesten „mächtige Hiebe" worden uitgedeeld.

Voor de Franschen stond de zaak geheel anders. Zij waren, althans in militairen kring, overtuigd, dat „l'initiative du mouvement" — zooals Napoleon zei — in strategisch en tactisch opzicht groote voordeelen waarborgde, doch daarnaast, en dit begreep bij intuïtie iedere Franschman, moest met pijnlijke nauwgezetheid tegen beslissende nederlagen worden gewaakt. Het gepraat in Frankrijk — want andere naam verdient het niet — over „une armée pour la défensive" vindt in den algemeenen politiek-militairen toestand steun.

Zoo bezien wordt het duidelijk, dat de ervaringen van den Russisch-Japanschen oorlog in Frankrijk, waar men na 1870-71 toch nog altijd met eenige zorg bleef vervuld, met berustend vertrouwen, in Duitschland daarentegen met bezorgdheid zijn aanvaard.

Mijne Heeren: Ik durf gerust zeggen met bezorgdheid, omdat het woord door enkele Deutsche schrijvers zelf is gebruikt. Een zekeren uitweg wist men niet. Onder de meest vooraanstaande mannen was allermintst overeenstemming van denkbeelden; wat de één aanprees verwierp de ander. Een band verbond echter allen en wel het onverwoestbare rotsvaste vertrouwen op het leger, dat aan elken gestelden eisch zou weten te voldoen.

SCHLIEFFEN, oud-chef van den Generalen Staf, de bekende schrijver van „Cannae" in de Vierteljareshefte, aanvaardde de Japansche aanvalstactiek van dunne, uitgespannen lijnen in front met omvatting van de vleugels. Hij wees daarom op Cannae, omdat de zwakkere Hannibal door verzwakking van zijn front en versterking van zijn vleugels de gemasseerde overmacht van de Romeinen onder VARRO volkomen vernietigde. SCHLIEFFEN was de man, die van het frontale gevecht geen beslissing verwachtte, die de beslissing zocht in het „Ringens um

der Flanke", waagin die partij de overwinning zal behalen, die haar laatste reserve niet achter het midden van het front, maar achter den uitersten vleugel heeft opgesteld. De reserve voor het front behoefde in hoofdzaak slechts in een overvloedigen patronenvoorraad te bestaan. De liniën bestrijden elkaar en de overwinning zou daarbij zijn aan die partij, die de langste gevechtlinie heeft ontwikkeld en daarmee den vijandelijken vleugel kan omvatten. De schrijver koesterde daarbij de hoopvolle verwachting, dat de tegenstander door het vormen van massa's als VARRO bij Cannae, NAPOLEON bij Leipzig en BENEDEK bij Königgrätz, in zijn kaarten zou spelen. Uiteraard zijn SCHLIEFFEN'S denkbeelden van machtigen invloed geweest op het na den oorlog in Mantsjoerije rusteloos voortzetten van den wedloop om met het oog op omvatting het Duitsche leger sterker te maken, of — zooals een schr. met zekere bezorgdheid opmerkte — de pap steeds meer aan te lengen.

VON BERNHARDI is lang niet zacht tegen deze gevolgtrekkingen uit den oorlog opgetreden. De lineaire omvattingstrategie in haar uiterste consequentie wordt volgens hem onuitvoerbaar, zoodra de voor deze omvattingen noodige *overmacht* niet meer aanwezig is. Scherp werd dan ook scheiding getrokken tusschen de *mechanische* en de *geniale* oorlogvoering, welke laatste — volgens den schr. — nog altijd mogelijk maakt om 100.000 man met 30.000 man te verslaan. Op het vormen van leger-*groepen*, die — zooals bij de Japanners niet mogelijk was — *ruim* en *afzonderlijk* gebaseerd zijn, ten einde krachtige *flankaanvallen* te doen en op het beslissende punt te kunnen overweldigen, legde v. BERNHARDI nadruk. Hij achtte het volstrekt niet verzekerd, dat Duitschland met overmacht zal te velde komen. Hoewel de groote kracht van den verdediger erkennend, en daarom ook in de eerste plaats de beslissing zoekend op de vleugels, koesterde hij toch veel hoopvollere verwachtingen dan SCHLIEFFEN over de resultaten bij het frontale gevecht bereikbaar en baande zelfs reeds den weg tot de doorbreking bij Gorlice-Tarnow. Immers hij schetste, dat door het formeeren van geweldige artilleriefronten in meer dan één

linie het in korten tijd vermeesteren van zwaar versterkte stellingen „gelingen kann und” — en let thans wel Mijne Heeren — „musz.” Dat laatste woord is teekenend. Het leert ons zien, hoe de wensch bij den begaafden schrijver toch ook wel wat de vader der gedachte is geweest. Doch hoe dit zij, lof moet hem gebracht voor de wijze, waarop hij zijn rijke gaven heeft aangewend om het „Kriegsproblem” te houden in het beeld van actie en van genialiteit, hoe hij aanspoorde tot rusteloozen arbeid, tot meest volkomen beheersching van de stof, opdat aan het Duitsche leger de kracht gegeven blijve om door operatief overwicht het groote traagheidsmoment der vijandelijke massa's te kunnen overwinnen, ze te slaan en ze te beletten zich aan den bodem vast te klampen.

Het is uitermate moeilijk, wanneer men niet geleefd heeft in den kring, waarin zoovele lange jaren vóór den oorlog reeds de strijd der meeningen ging over het gebruik der massalegers, om zich een scherp beeld te vormen van de hier aan de oppervlakte komende stroomingen; om juist waar te nemen, waar zij zich vereenigen, waar scheiden, dan wel in botsing komen. Voor mij staat zelfs de beide begaafde schrijvers niet zoover uiteen, als men wel uit v. BERNHARDI's werk zou moeten afleiden. Duidelijk komt echter aan het licht, dat er in Duitschen boezem twijfel was over de juiste keuze der middelen, twijfel nopens het eindresultaat.

Terwijl voor v. BERNHARDI de stellingkrijg blijkbaar een Damocleszwaard is, dat afgeweerd *moet* en dus ook afgeweerd *kan* worden, terwijl het nieuwe verschijnsel om zoo te zeggen de Duitsche leiding obsedeert, kan het toch moeilijk als een verdienste worden aangemerkt, dat de verstijving der operatiën, zooals wel beweerd is, door JORFFE reeds in 1912 zou zijn voorzien. Zoo heel verrassend klinkt dit na al het voorafgaande voorzeker niet meer.

Franschen en Duitschers bekeken het vraagstuk alleen van verschillend standpunt. Tegenover het vertrouwenwekkende gevoel bij de Franschen, van: je komt me, wat er ook gebeurt, toch niet aan mijn kleed, stond het centrale

schrikbeeld van: we komen er niet door en zullen voor de overmacht ten slotte bezwijken.

Men gevoelt van hoeveel belang het is voor hen, die leiding moeten geven in een veldtocht om dergelijke stroomingen in de literatuur met aandacht te volgen. SCHLIEFFEN's opvattingen wezen toch op een te verwachten zoo geweldige uitbreiding der fronten, dat de schending van Belgisch gebied meer en meer binnen den kring der mogelijkheden *moest* worden getrokken. Toch schijnt te dezen opzichte de verrassing volkomen te zijn geweest. Het Fransche leger immers zou, zooals uit latere officieele publicatie is gebleken, in zijn geheel worden saamgetrokken langs de Oostgrens, toen het ultimatum aan België gesteld, de oogen opende.

„Nachhohlen lässt sich im Kriege die Denkarbeit nicht die im Frieden versäumt wurde”.

Ik zou natuurlijk niet gaarne beweren, dat deze woorden van BERNHARDI ook op JOFFRE van toepassing zijn geweest. De Russische generaals gaan hier echter niet vrij uit.

Immers als de commandanten der Russische legergroepen zich door nauwgezette studie een *eigen* oordeel hadden gevormd over geestrijken arbeid als SCHLIEFFEN's Cannae en BERNHARDI's meesterwerk, dan zouden zij domooren hebben moeten zijn, als ook dan nog het net niet zou gezien zijn, dat HINDENBURG zoo herhaaldelijk heeft uitgeworpen. De nederlagen bij Tannenberg en bij Augustowo, het effect der verrassende flankaanvallen in Polen schijnen het gevolg van de wijze, waarop onwetenden werden geplaatst tegenover geleerde genialiteit.

„Nur wer die Kunst durchdacht hat, kann sie üben.”

De Duitsche wetenschap moge dan ook vóór den oorlog geen uitweg hebben weten te geven, waarlangs het „Kriegsproblem” moest worden opgelost, zooveel is zeker, dat haar invloed op het verloop der oorlogshandelingen groot is geweest. Zij heeft den geest der aanvoeders gescherpt en de onwederlegbare leer gevestigd, dat de moderne veldheer vóór alles „Kriegstheoretiker” moet zijn.

M. H. De weg, die ter overwinning voeren moet, vangt aan in de studeerkamer.

Trachten wij thans in den loop der oorlogshandelingen de nieuwe gezichtspunten te vinden, die zij ons eventueel zullen bieden.

De bewegingsoorlog.

In de eerste weken van Augustus 1914 vormde zich van af den Boven-Elzas tot Charleroi aan de Sambre het front der opmarcheerende Fransche legers. Op den uitersten linkervleugel ten N. van de Sambre namen de, in de kanaalhavens ontscheepte, Engelsche troepen tot den 22en Augustus een opstelling in van Binche over Mons tot Ath. Tegenover dit 400 K.M. breede front waren 7 Duitsche legers opgemarcheerd en waar de wederzijdsche opmarsch in hoofdzaak omstreeks 16 Augustus was voltooid, ontwikkelden zich van af 17 Augustus, toen de Franschen het initiatief namen, een geheele reeks van bloedige veldslagen.

Over het verloop hiervan is nog weinig bekend geworden. Het is echter voldoende te weten, dat zij meerendeels een terugdrukken van het Fransche front tengevolge hadden, zonder dat er eigenlijke beslissingen werden bereikt. In Lotharingen b.v. stonden aan elke zijde naar schatting 300.000 man in het veld. Een aanval der Franschen op den 17en Augustus ingeleid, werd tot staan gebracht en den 20en door een Duitschen tegenaanval gevolgd, die het wijken van het Fransche front ten gevolge had. Sterke Fransche strijdkrachten, die den 23en Augustus uit Nancy aanvallend optraden, herstelden weder het evenwicht. Ook voor het centrum van het Duitsche front weken de aanvankelijk aanvallend optredende Franschen voor den Duitschen druk. Zoo drong de Deutsche Kroonprins op den 22en Augustus de Franschen bij Longwy terug, vervolgde den 23en zijn succes, doch kon zich daarna slechts met moeite weren tegen een krachtigen Franschen stoot, welke zijn linkervleugel trof.

Door deze reeks van frontale ontmoetingen was aan de Franschen — dit staat wel vast — het initiatief der aanvalsbeweging voorshands ontnomen. Een voor JOFFRE nadeelig gevecht op den uitersten linkervleugel, zou dan ook onder deze omstandigheden, zooal niet met één slag, dan

toch geleidelijk het front in hoogst gevaarlijken toestand hebben gebracht. Een omtrekking ten Noorden van de Maas, over Belgisch gebied, was daartoe door de Duitsche legerleiding voorbereid. Het schijnt wel, of zij, om de verrassing zoo groot mogelijk te doen zijn, dezen rechtervleugel zoo laat mogelijk in beweging heeft gebracht en het Belgische veldleger opzettelijk rustig heeft laten staan in zijn opstelling achter de Geete, waarin het tijdens den aanval op Luik was opgemarcheerd. Hoe dit zij, de Belgen werden misleid, eendeels omdat zij zelve van den aanvang af niet aangrepen, anderdeels omdat de luchtwaarneming op dit gewichtige front weinig of niet tot haar recht schijnt te zijn gekomen. Zoo meldde het officiële Belgische bericht van den 17en Augustus nog: „alle Duitsche troepen, die tegen ons front zijn samengetrokken, hebben trouwens een verdedigende houding aangenomen en wierpen vooral versterkingen op.” Doch reeds daags daarop was het beeld geheel veranderd. De Duitsche massa's waren voorwaarts gegaan, hadden plotseling de Belgen aangevallen, die op Antwerpen waren uitgeweken. ¹⁾

Door het onderbreken van alle postzendingen, door het zorgvuldig versluieren middels de zeer sterke cavalerie onder v. MARWITZ, bleef de verzameling van twee geheele legers voor den tegenstander verborgen. Zoo goed was deze list gelukt, dat de Engelschen op den 22en Augustus, op grond van gegevens hun door JOFFRE verstrekt, nog slechts twee Duitsche korpsen voor hun front waanden. Eerst den 23en 's avonds, dus nadat de Duitsche rechtervleugel zes dagen op marsch was, vernam FRENCH van dezelfde zijde den opmarsch van drie korpsen en van een vierde, dat over Tournay omtrok.

¹⁾ Of en in hoeverre de verdediging van Luik den opmarsch der Duitsche legers heeft kunnen vertragen, kan nog niet ten volle worden beoordeeld. De indruk vestigt zich, dat de Belgen den invloed der verdediging, die geheel valt in de op den 16en Augustus afgesloten periode van concentratie, te hoog aanslaan. De Duitsche rechtervleugel werd in beweging gesteld ongeveer 4 dagen voordat het Duitsche centrum de beweging aanvangt, wat evengoed verband kan hebben gehouden met den achterstand van ongeveer 4 dagmarschen, welken de rechtervleugel had in te halen.

JOFFRE ging thans onmiddellijk zijne legers aan de doodelijke omarming onttrekken en beval den terugtocht.¹⁾ In het Fransche legerbericht van den 24en Augustus werd medegedeeld, dat de omvattende aanval van den Franschen linkervleugel door den opmarsch der Engelschen benoorden de Sambre gesteund, niet kon worden uitgevoerd. „De linkervleugel is tengevolge van de voortgezette omtrekkende beweging der Duitschers en om geen beslissenden slag te aanvaarden, die onder ongunstige omstandigheden zou hebben kunnen plaats grijpen, gedeeltelijk naar het Zuiden, voor een ander deel naar het Z.W. teruggetrokken.”

Welke inzichten de Fransche opperbevelhebber op strategisch gebied vóór den beslissenden datum van den 23en Augustus heeft gehuldigd, is uiteraard niet bekend. De snelle uitrekking van het Fransche front tot de Sambre, toen de Duitse opmarsch door België, althans die ten Z. van de Maas tot zekerheid was geworden, doet echter zien, dat ook JOFFRE in den door SCHLIEFFEN gedachten zin, de beslissing door vleugelomvatting heeft willen verkrijgen. Aan *doorbreking* van het front is vermoedelijk niet gedacht. JOFFRE's koele berekendheid en nuchter verstand doen ook verwachten, dat hij niet behoorde tot de „vurige voorstanders van een meer geconcentreerden opmarsch, teneinde op het juiste oogenblik met sterke krachten het zwakke of het gewilde punt van het breede front te doorbreken.”²⁾

Wat JOFFRE aanvankelijk met zijn terugtocht heeft beoogd, ligt nog in het duister. Men heeft hem zelfs het voornemen toegeschreven om tot in de lijn Dyon-Nevers terug te gaan. Niemand onzer zal voorzeker van hem willen vergen reeds toen den Marne-slag te hebben voorzien. Zelfs aan een genie als Napoleon zou dit onmogelijk zijn geweest. Zeker is met dat al, dat JOFFRE, nu de vernietiging van zijn linkervleugel met groot beleid te hebben voorkomen, met scherp voorzienenden blik dien vleugel ging *versterken*.

¹⁾ De wederzijdsche opstellingen op het oogenblik, dat de terugtocht werd aanvaard zijn in hoofdtrekken aangegeven op schots 1.

²⁾ Zie Mil. Spect. Maart 1915 blz. 211: „Eenige ervaringen enz.” door kap. van den Gen. Staf P. J. VAN MUNNEKREDE.

Reeds van af den aanvang der teruggaande beweging, wellicht reeds vroeger, begon het links schuiven van zijn strijdkrachten en de vorming van het zesde leger onder MANOURY, met de troepen uit den Boven-Elzas, op den uitersten linker-vleugel. De wijze, waarop de Fransche legerleiding door krachtige offensieve stooten de frontale legergroepen wist los te maken: waarop zij den terugtocht wist te regelen: waarop zij het spoorwegnet bij de links schuiving benutte, getuigde van een operatieve vaardigheid, die onder de moreel drukkende omstandigheden, waaronder zij tot uiting kwam, met groote bewondering moet worden genoemd. De terugtocht was een strategische manoeuvre van de eerste orde en leidde op meesterlijke wijze een *hergroepering* der strijdkrachten in, zooals wij deze weldra op alle fronten door alle partijen zullen zien uitvoeren, wanneer het „Ringten um der Flanke” niet kan worden aanvaard.

Weldra zou het N.-O. gedeelte van het Fransche vesting-front zich als een wig schuiven in het front der Duitsche legers en dit gaan scheiden in twee fronten, waarvan de onderlinge ondersteuning, onmogelijk zou worden, zooals ook later bleek bij de vruchteloze poging om bij St. Mihiel door te breken. Of en in hoeverre het de Duitsche legerleiding dan ook mogelijk zou zijn geweest, gelet ook op de groote moeijkheden bij den aanvoer, om niettemin den uitersten rechtervleugel te versterken, kan nog niet voldoende beoordeeld worden. Zooveel is zeker, dat von MOLTKE het goed gedachte strategische plan om de Fransche legers tegen de Oostgrens aan te drukken met ijzeren energie maar op bijkans mechanische wijze doorvoerde en in den Marne-slag door de schitterende strategische manoeuvre van JOEFRE tot teruggaan werd geroept. De *mechanische* oorlogvoering legde het ondanks overmacht en overwicht der wapenen af tegen de *geniale*. Het „Ringten um der Flanke” kon in weerwil van het aanvankelijke numerieke overmacht thans door de Duitschers niet worden doorgevoerd. De rollen waren verwisseld. De terugtocht moest worden aanvaard. De eerste acte van hun Duitsche veldtochtplan kan hiermede als mislukt worden beschouwd.

Toen de groote von MOLTKE op den 17en Augustus 1870 met VERDY DU VERNOIS van het slagveld van Vionville naar Pont à Mousson terugreed, verbrak hij slechts eenmaal het stilzwygen tot het uitspreken van de beroemd geworden woorden: „Ich habe wiederum gelernt dasz man in der Schlacht nie stark genug sein kann.“ Hadde de strateg toen eens kunnen voorzien, dat een halve eeuw later op denzelfden Franschen bodem, waarop de gedenkwaardige woorden zijn gesproken, overmachtige Duitsche legers, strijdende voor de wereldpositie van het rijk en geleid in zijn naam, zouden moeten wijken, omdat zij op het beslissende punt niet de sterkere hadden kunnen zijn!

Alle genialiteit van JOFFRE ten spijt kon toch de Fransche opperbevelhebber de Duitsche legers niet in zijn greep houden. Hij moest, evenals de Duitschers te voren, de consequentie van het gebruik der massalegers aanvaarden, die zich reeds in Mantsjoerije had en thans wederom op alle oorlogstooneelen als een onverbiddelijke zou doen gevoelen, dat uit een bedreiging of vernietiging van een vleugel toch onmogelijk de nederlaag van het geheel kan volgen, omdat die legers zich dank zij hun groote frontale kracht immer aan den strijd kunnen onttrekken, als de bevelhebber dit wenscht. De ervaringen in den Russisch-Japanschen oorlog opgedaan, zouden ook in dezen oorlog bevestigd worden.

Wenden wij thans den blik naar het Oosten.

In Galicië had het geheele Oostenrijksche leger zijn opmarsch van de Boekowina tot den Weichsel over een ongeveer 400 K.M. breed front voltooid. Tegenover dit breed uitgespannen front verrichtten overmachtige Russische legers hun opmarsch. Merkwaardigerwijs hadden beide partijen verschillende vleugels gekozen, om de hoofdmacht tot het toebrengen van den stoot, samen te trekken zoodat een zeer opmerkelijke draaiing van fronten onder den invloed van het koppel van krachten het gevolg was.

Tusschen Weichsel en Bug (schets 2) drongen de legers van DANKL (links) en AUFFENBERG (rechts) Russisch gebied binnen. In den driedaagschen slag van KRASNIK wierp

DANKL het Russische front over 70 K.M. breedte terug, in weerwil van de uiterst sterke stellingen, waarin de Russen zich hadden verschanst. Deze stellingen hebben blijkbaar moeten dienen, om de ruimte te kunnen verdedigen tusschen het sterke front der Weichselvestingen en de Oostelijk gelegen vestinggroep van DOEBNO. Zij dekten derhalve den linkervleugel van het versterkte Weichselfront, zooals de rechtervleugel was gedekt door het versterkte Narew-Bohr-Niemen-front.

AUFFENBERG slaagde erin de Russen na een zevendaagsche worsteling bij Komarow terug te duwen.

Van een beslissing in deze in algemeenen zin frontaal gevoerde gevechten was uiteraard geen sprake geweest en de behaalde *tactische* voordeelen gingen weder verloren, toen de Russische hoofdmacht den Oostenrijkschen rechtervleugel terugdrong en op den 3en September Lemberg bezette. De Oostenrijkers stonden er strategisch weldra zeer bedenkelijk voor. AUFFENBERG kreeg bevel onverwijld keert te maken. Den 4en September was aan deze opdracht voldaan en zwenkte zijn leger naar het Oosten in. Zoo ontwikkelde zich de vijfdaagsche slag van Lemberg, waarin de Russen wel is waar frontaal nog werden teruggedrukt, doch die ten slotte voor de Oostenrijkers verloren ging, omdat overmachtige Russische troepen tegen den Oostenrijkschen linkervleugel voorwaarts drongen. De *strategische* flank werd in weerwil van den hevigen tegenstand der Oostenrijkers door de Russen afgewonnen en den 12n September werden de Oostenrijkers in achterwaartsche stelling verzameld om, zooals het heette, voor verdere operatiën te worden gereed gehouden.

De eerste helft van September was dan ook voor de centralen op *beide* oorlogstooneelen een periode van groote teleurstelling geweest. Met onvoldoende krachten onder strategisch onvoldoend geïnspireerde leiding, in Frankrijk binnengerukt, moest het Duitsche hoofdkwartier machteloos toezien, dat in Galicië stroomen bloed nutteloos wegvloeden, die op Franschen bodem voordeel hadden kunnen brengen. Onder dergelijke omstandigheden klinkt het bijkans onbegrijpelijk, dat, zooals wordt beweerd, nog vóór het begin

van den Marneslag Duitsche korpsen naar het Oosten zouden zijn vervoerd, zoodat de toch reeds ongunstige krachtsverdeeling over beide operatie-tooneelen nog beduidend ongunstiger zou zijn geworden. Te begrijpen is het dan ook, als deze berichten waarheid bevatten, dat de Duitschers de redenen, die hen deden besluiten van de Marne terug te gaan met een geheimzinnig waas omringen. Immers een voelbaar gemis aan genialiteit werd hierdoor aan het oog onttrokken.

Hoe geheel anders had de groote v. MOLKTE een halve eeuw te voren den door Pruisen te voeren oorlog met naar twee zijden front, gedacht. Eerst zouden *alle* krachten tegen Frankrijk, dan tegen den Oostelijken vijand worden geworpen, desnoods met prijsgeven van Berlijn en geheel Oost-Elbië. Gekrachtigd en gestuwd door Duitschen geestdrift, moed en opofferingszin zouden de keertmakende legers ten slotte het bezette gebied weder terugwinnen. Van dit geniale plan nu vindt men in dezen oorlog niet veel terug. Uiteraard kan uit de veranderde toestanden worden verklaard, dat een halve eeuw later de grootsche moedige, geniale gedachte van den ouden v. MOLKTE niet in vervulling kwam. Hadden Weenen en Berlijn tot één politiek geheel, tot één belangensfeer behoord, hadden beide legers onder één centrale leiding gestaan, dan ware het mogelijk geweest. Doch Duitschland moest met het bondgenootschappelijke belang rekening houden en was daardoor in de keuze zijner middelen beperkt. Wellicht ook, dat de in de hoogste militaire kringen heerschende bezorgdheid omtrent de mogelijkheid den tegenstander snel te overweldigen, zich hier heeft doen gevoelen. Men heeft daar waarschijnlijk te veel de consequentie van de massalegers en de lineaire strategische vormen begrepen, om ditmaal „*va banque*” te kunnen spelen.

M. H. Ik zal dit terrein van speculatieve beschouwingen over politieke en militaire vraagstukken van hoogere orde verlaten. Wellicht, dat het verdere relaas der feiten gelegenheid geeft na te sporen, of en in hoeverre een gemis aan genialiteit bij de hoogste Duitsche legerleiding ten slotte tot het ontslag van den leider kan hebben geleid.

Ik moet daartoe eerst het verdere verloop der oorlogshandelingen in het Westen in de herinnering terugbrengen.

Op den Marneslag volgde de vrijwillige terugtocht der Duitschers achter de Aisne, waar zij zich (schets 3) van af den 12en September tusschen Oise en Maas in sterke stellingen nestelden. De geallieerden volgden en grepen hen daar aan. De Aisneslag, een geheele reeks van resultaatlooze bloedige frontale gevechten, was het gevolg. De beslissing bleef uit en van toen af aan nam een geweldig „Ringen um der Flanke” een aanvang. Wie zijn front bij deze worsteling het snelst langer dan dat van den tegenstander kon maken, zou de overwinning wegdragen. Eerst in Picardië, dan in Artois, en ten slotte in Vlaanderen zou beslist worden over het lot van de Aisne-stelling, over de mogelijkheid voor de Duitschers zich op vreemden bodem te handhaven. Dit toch is wel één van de eerste en belangrijkste gevolgtrekkingen uit dezen oorlog, dat eerst dan blijvend van een loopgravenkrijg kan worden gesproken, als de worsteling om elkander de flank af te winnen door gemis aan operatieruimte verder onmogelijk is geworden. Als u slechts goed wilt toezien, dan zal het u duidelijk worden, dat overal, waar die operatieruimte is gebleven, de stilstand der operatiën slechts een tijdelijke is en, zoodra de noodige troepen beschikbaar zijn, die vrije ruimte weder wordt benut, om de operatiën te hervatten. Eerst als de operatieruimte ophoudt te bestaan, kan van blijvende verstijving der fronten worden gesproken. Zeer teekenend kwam dit b.v. in Lotharingen aan het licht, waar de verstijving door gemis aan vrije ruimte op de vleugels reeds op den 31en Augustus werd geconstateerd. Die „wedloop naar zee” werd door geen van beide partijen gewonnen. Het was een „Ringen”, een worstelen geweest, zooals wellicht nog nimmer is aanschouwd. Wat loopen kon en krachten had, ging naar de vleugels. Pogingen om de uitgerekte fronten te doorbreken, bij Roye, bij Albert enz. mislukten. Waar de strijd was uitgestreden, verstijfde het front. Het gevecht verplaatste zich naar de zee. Nieuwe en vernieuwde formaties verschenen op het slagveld. Fransche territorialen,

Duitsche volksreserve, korpsen aan het front ontnomen, werden in den draaistroom geworpen; de cavalerie ver-richtte wonderen. De vesting Antwerpen werd als een kaartenhuis ineengeschoten. Den 24en October bereikten de Duitsche korpsen, die de vandaar terugtrekkende Belgen volgden, de Yzer, waar ten slotte na den heldhaftigen tegenstand der Belgen de strijd verflauwde en ook de verstijving volgde. Zelfs de zee had in de worsteling om de de flank aandeel gehad. Door de sluizen van Nieuwpoort binnengelaten, wierp zij zich in de flank der Duitschers, terwijl zij Engelsch scheepsgeschut veroorloofde daarop in te werken.¹⁾

Voor de geallieerden zijn naast de verdrijving van de Duitschers van achter de Aisne ook andere belangen bij den wedloop naar zee in het spel geweest. Zij wenschten Antwerpen en zoo eenigszins mogelijk de kanaalhavens te behouden. De gedwongen verplaatsing van de Engelsche verbindingen naar den Loiremond, die door FRENCH reeds is moeten worden ingeleid, zou de latere machtsontplooiing van Engeland op het vaste land ernstig hebben belemmerd. Waren die havens in Duitsche hand gevallen, dan zou zulks tevens een groot rechtstreeksch gevaar voor het Engelsche rijk zijn geweest. Ondanks dit alles kan echter de „course à la mer” reeds door de zuiver strategische overweging worden verklaard, dat reserven eenvoudig daar gaan, waar operatieruimte is gebleven.

De kansen voor de Duitschers bij het „Ringen um der Flanke”, bij die reusachtige worsteling om het behoud hunner defensieve opstelling in het Westen, hebben gestaan als een dubbeltje op zijn kant. Het sterk noordwaarts gebogen zijn van het front wijst er reeds op. Ter beoordeeling van het kriegsbeleid, dat in de eerste plaats in de algemeene krachtsgroepering tot uiting komt, is het dan ook van belang na te gaan welke doelen gelijktijdig in het Oosten werden nagestreefd.

¹⁾ Zie voor den invloed der onderwaterzettingen de belangrijke studie: „De Yaerwaterlinie van 1914—15” door W. E. VAN DAM VAN ISSELT, Kapitein der Veldartillerie.

Toen v. HINDENBURG met den „prachtvollen LUDENDORF”, zooals hij zelf zijn chef van den staf betitelde, de Russen eerst bij Tannenberg, daarna bij Allenburg versloeg, behoefde hij niet de Duitsche wapeneer, doch wel het aanzien der legerleiding te herstellen. Wat deze legeraanvoerder daartoe heeft gedaan, mag op één lijn worden gesteld met de geniaalste verrichtingen uit het Napoleontische tijdperk.

RENNENKAMP uit het Oosten, SAMSONOW uit het Zuiden, drongen Oost-Pruisen binnen (schets 2). Laat, zeer laat werd v. HINDENBURG, die te Hannover verwijlde, oproepen. Hij overzag snel den strategischen toestand, den loggen, door de Duitsche korpsen schitterend vertraagden marsch der Russen, hunne scheiding in twee groepen door het groote meren-complex en de niet convergerende marschrichtingen. Het besluit was snel gevat. v. HINDENBURG begon een operatie op de binnenlijnen, die op zulk een klein terrein reeds lang tot de onmogelijkheden werd gerekend. Immers, naar veler meening, zou de operatie op de binnenlijnen nog slechts over groote gebieden mogelijk zijn. Voor de moderne legers en legergroepen zou tusschen Rosbach en Leuthen (1757), de Katzbach en Dresden (1813) enz., geen voldoende operatieruimte meer te vinden zijn. De afstand der operatiegebieden zou zijn vergroot, de slingering der bewegingen vertraagd. De operatie op de binnenlijnen zou, zooals kap. Baron VAN VOORST tot VOORST haar in zijn belangrijk artikel over de evolutie van het Duitsche spoorwegnet (Mil. Spect. Nov. 1914) geestvol noemt, zijn geworden: operatie op de binnen-spoorlijnen.

v. HINDENBURG rukte eerst SAMSONOW tegemoet en bereidde hem een Cannae, dat de stoutste verwachtingen van SCHLIEFFEN zou hebben overtroffen. Een landweer-divisie, door zware artillerie gesteund, ving bij Hohenstein, den stoot der Russen in het front op. Sterke vleugelgroepen grepen om het Russische front heen en sloten na verwoede gevechten in flank en rug des vijands, SAMSONOW in. 150.000 man gevechtsverliezen, waaronder 90.000 gevangenen, en 500 vuurmonden waren de vruchten van deze insluitingsoperatiën, die door een *zwakkere* macht over 90 K.M. frontbreedte waren opgezet.

Met welk een buitengewone energie werd gehandeld welke operatievaardigheid middels spoorwegvervoer en marschen werd bereikt, kan blijken uit de bewegingen van het Iste legerkorps, dat op den 24en Augustus voor het front van het Niemenleger werd weggehaald, per spoor naar den afgekeerden vleugel werd vervoerd, op den 26en Augustus reeds gevechtsvoeling kreeg op SAMSONOW'S linkervleugel en na bloedigen strijd op den 28en tot diep in den rug der Russen door-drong. Den 30en was de ijzeren kring gesloten en volgde de vernietiging. Reeds enkele dagen later stond het korps weder gereed om het leger van RENNENKAMP te bespringen.

Voor de eerste maal paste v. HINDENBURG hier de strategie toe, die ware te typeeren als volgt: hij ontving den vijand met open armen.

Onmiddellijk na den driedaagschen slag bij Tannenberg, zoo genoemd naar de plaats, waar het Duitsche hoofdkwartier gevestigd was, wendde v. HINDENBURG zich tegen RENNENKAMP, die tusschen Allenburg en Angerburg was opgemarcheerd. Den 6en September begon de aanval. Slechts door een snellen terugtocht slaagde RENNENKAMP erin, zij het ook met verlies van 30.000 gevangenen en 150 vuurmonden, aan de omtrekking van zijn linkervleugel en daar-door aan algeheele vernietiging te ontkomen.

De omstandigheden waren den Duitschers ter wille. Op tactisch gebied, in operatieve vaardigheid, in organisatie, in samenwerking, in het doelbewust naar voren concentreren van aller willen en krachten, in geestdrift, openbaarde zich een overwicht bij de Duitschers, dat reeds een evenwicht der ongelijk sterke krachten scheen te waarborgen. De invloed van dit niet hoog genoeg te waardeeren moreele en materieele overwicht werd echter nog verre overtroffen door dien van HINDENBURG'S genie.

Het is als een wonderlijke speling van het lot, dathier in dezen uithoek de drie mannen te zamen komen, aan wier leiding weldra het lot van het Duitsche Rijk zou worden toevertrouwd: HINDENBURG, LUDENDORF en MACKENSEN. Waarom — vraag ik me af — is niet *van huis uit* de hoogste leiding in hun handen, gelegd?

Het is geen ongewoon, doch toch voorzeker in dezen oorlog een zeer sprekend verschijnsel, dat de mannen, op wie de verwachtingen voor het welslagen van den krijg waren gebouwd, niet aan die verwachtingen hebben voldaan. Ik heb ze hier niet aangeteekend, die vele namen van legeraanvoerders, die door plotseling maag-, nier- of ander lijden gekweld, op zijde moesten worden geschoven. In de allerhoogste rangen, onder de commandanten der legergroepen, is hun aantal percentsgewijze zeer groot. Daarnaast moest in de rijen der hooge aanvoerders op vele plaatsen — ik behoef u slechts het Belgische en het Fransche leger te herinneren — een ware opruiming worden gehouden, die den gemiddelden leeftijd plotseling met niet minder dan tien jaar zou hebben verlaagd. Welk een verantwoording, heb ik dikwijls gedacht bij het waarnemen van dit verschijnsel, waartoe ik ook reeds vroeger door krijgsgeschiedkundige studiën zoo herhaaldelijk in de gelegenheid was, rust er niet op het legerbestuur bij het toelaten van officieren in de hoogere rangen. Hoevele bezwaren worden daarbij niet ontmoet, die een juiste keuze dikwerf bemoeilijken, soms onmogelijk maken. De oorlog — laten wij echter dit toch voor oogen houden — spot met wetten en bepalingen, met kameraadschappelijken zin, met menscheijkheidsoverwegingen. Hij is kortweg onmenscheijk, verscheurt de dierbaarste traditiën en gevoelens, erkent geen bij-oogmerken, ontmaskert onkunde en onwetendheid, ontziet geen rang of stand, oordeelt zonder aanzien des persoons. Hij houdt de weegschaal van het lot der volkeren en vraagt zoowel in de massa als in het individu naar een overmaat van kennis, van kunnen, van geestdrift en veerkracht.

M. H. de voorzitter. Ik vind den oorlog een hoogst in-disciplinair verschijnsel.

Alvorens nu verder de strategische beteekenis van HINDENBURG's overwinningen in het groote raam der operatiën te beziën, is het noodig kennis te nemen van de plannen, die meer Zuidwaarts tot uitvoering zouden komen.

Juist toen RENNENKAMP's leger over de grenzen van Oost-Pruisen werd geworpen, besloten de Oostenrijkers na den

terugtocht uit den slag bij Lemberg hunne legers voor nieuwe operatiën gereed te stellen en ze daartoe achterwaarts te voeren.

Deze operatiën zouden, zooals u gaat zien, bestaan in een krachtige poging om den vijand met een zoo groot mogelijke macht, niet tactisch te overvleugelen, doch, middels een strategischen flankaanval, de flank af te winnen. Daartoe werd aansluiting gezocht met een sterke Deutsche macht, die in de lijn Czenstochow-Krakau (schets 4) werd geconcentreerd, waartoe de Oostenrijkers het geheele leger van DANKL over den Weichsel in Polen brachten. Men hoopte daarnaast de Russen door een krachtigen aanval in Galicië te binden en hen met den versterkten linkervleugel tegen de Karpathen te drukken. Den 1en October was v. HINDENBURG te Breslau. De leiding op het oostelijke front was overgegaan in handen van den Duitschen generalen staf.

Reeds den 4en October werden de eerste successen gemeld tegen de zwakkere Russische afdeelingen in Polen. Alles scheen op een succesvol verloop der operatiën te duiden, doch dan paktten weder donkere wolken samen. Uit papieren, gevonden op een gevallen officier, bleek het Russische plan om met vijf korpsen bij Iwangorod over den Weichsel te gaan, de centralen in front bezig te houden, terwijl tien legerkorpsen met vele reserve-divisiën over Warschau-Nowo-Georgiewsk zouden omtrekken. Met ongelooflijke stoutmoedigheid wierp niettemin de commandant van den linkervleugel v. MORGEN zich op Warschau, dat den 4en October reeds in het gezicht kwam. Een geweldig „Ring en um der Flanke” ving aan. Even geweldig was het frontale gevecht van het reeds overspannen centrale front tegen de bij Iwangorod overgaande Russen. De luchtwaarneming, die bij het „Ring en um der Flanke” zulk een rol van betekenis vervult, meldde tusschen 24 en 26 October den opmarsch van geweldige massa's der Russen tegen den uitersten linker-vleugel in Polen. In Galicië liep middelerwijl de aanval vast op de San „wo beide Gegner befestigte Stellungen innehalten”.

De legerleiding der Centralen stond dus voor de moeilijke

keuze van: of het gevecht onder ongunstige omstandigheden tegen drie of viervoudige overmacht te voeren, op de wijze als de Russen zouden bepalen, of tijdig terug te gaan, de strijdkrachten opnieuw te groepeeren, om dan onder gunstige omstandigheden zelf het initiatief te hernemen. Den 28en October werd de terugtocht bevolen, juist — en hierop zij uwe bijzondere aandacht gevestigd — toen het „Ringen um der Flanke” na bijkans bovenmenselijke inspanning op het *Westelijke tooneel* moest worden gestaakt.

Bij de hoogst onvolledige gegevens, waarover wij op dit oogenblik nog slechts kunnen beschikken, is het uiteraard moeilijk, bepaalde gevolgtrekkingen te maken. Men krijgt niettemin den indruk, dat het Duitsche opperbevel, door een minder gelukkige verdeling der krachten over de beide groote operatiegebieden zich de mogelijkheid heeft ontnomen op één der tooneelen tijdelijk de sterkste te zijn.

Deze geheele episode brengt ons dan ook het kritische woord van St. Cyr in herinnering, die in 1813 als zijn oordeel over de voorgenomen centrale operatie tot NAPOLEON zei: op het oogenblik, dat Uwe Majesteit één veldslag zal hebben gewonnen, zal zij vernemen er twee te hebben verloren. Het groote gevaar, verbonden aan een operatie op de binnenlijnen, is door deze woorden inderdaad scherp omlijnd.

Merkwaardigerwijze valt het aftreden van v. MOLTKE juist samen met het minder gelukkig „Ringen um der Flanke” op *beide* fronten. Niet onwaarschijnlijk heeft dan ook dat gemis aan genialiteit, zich uitende in de algemeene leiding over beide fronten, en op kleiner gebied bij den opmarsch tot den Marneslag, tot dit ontslag aanleiding heeft gegeven.

Ik mag er na het bezien van het mislukte eerste offensief in Polen wel uwe aandacht voor vragen, dat er van een eigenlijken stellingkrijg ook na den terugtocht geen sprake was en ook geen sprake *kon* zijn. Immers was de vrije operatieruimte, zooals de ruwe schets voldoende weêrgeeft, nog onbeperkt.

Alle Oostenrijksche en Duitsche troepen weken opnieuw over het geheele front voor de Russen terug. Rechts in de

Karpathenpassen, in het centrum op Krakau achter de Wisloka, op den linkervleugel tot in de lijn Krakau-Czenstochow-Sierads. v. HINDENBURG gaf thans leiding. Hij had een vermetel plan gesmeed. Het „Ringen um der Flanke” moest worden hervat, doch wederom niet zooals SCHLIEFFEN eens dacht, door steeds langer wordende fronten op de wijze zooals dus in Frankrijk was gestreden. Een dergelijke strijdwijze paste slechts — v. BERNHARDI had het gezegd — wel *voor*, doch niet *tegen* overmacht. v. HINDENBURG ging, gebruik makende van de omvattende ligging van Duitschland t. o. van Russisch-Polen, gebruik makende van het rijk ontwikkelde Deutsche spoorwegnet, het leger in twee groepen scheiden. Het was de verwezenlijking van BERNHARDI's begeerten.

Links onder de muren van Thorn (schets 5) werd de geweldige strategische moker opgesteld, die weldra overal zou verschijnen, waar de zware slagen moesten vallen. Von MACKENSEN was de man, die de geweldige taak moest vervullen den Russischen vleugel door flankaanval te verpletteren. Daartoe was, gelet op de Russische overmacht, een ongevenaarde stuwkracht noodig. Immers kwam de operatie tot staan, dan kon zij elk oogenblik tot omvatting van beide eigen gescheiden fronten leiden, waarvan een concentrisch uiteendrijven het gevolg moest zijn. Dergelijke geniaal gewaagde operatiën van een zwakkere tegen overmacht kunnen uiteraard dan ook alleen tot een goed einde worden gebracht, wanneer leiding, aanvoering en troepen door een offensieven geest en kracht zijn beziel, die allen tegenstand vermag te breken. De opzet van het geheel was ongeveer als volgt. Het Galicische front werd tot het uiterste verzwakt. Ook de legers van BÖHM-ERMOLLI en Aarts-hertog JOZEF-FERDINAND gingen over den Weichsel, zoodat in Polen drie Oostenrijksche legers met de Deutsche legergroep van v. WOYRSCH de vasthoudende groep gingen vormen. Voor dat alles was tijd noodig. De opmarsch der Russen moest dus worden vertraagd. Het woord was hierbij aan de technische troepen, die met Deutsche energie en methode systematisch alle verkeersmiddelen in Polen onbruikbaar

maakten. Een machtige cavalerie — haar taak is bij het „Ringens um der Flanke” van het grootste gewicht — een goed georganiseerde luchtwaarneming, gingen v. MACKENSEN'S front versluieren. Nauwelijks luidde v. MARWITZ'S naam in de bulletins, of ook de buitenstaander kon het plan doorzien.

De Russische hoofdmacht in Polen werd toen op 25 legerkorpsen geschat. Haar rechtervleugel stond onvoldoende in de diepte geëchelonneerd, zeer trefbaar voor MACKENSEN'S flankstoot. Sterke Russische troepen hielden Galicië bezet. De stoomwals zou in beweging gaan. Midden November gingen de Russen voorwaarts, doch zij vonden de centralen reeds weder gereed. Den 28en October was het bevel tot den terugtocht van Warschau gegeven en reeds van 13/14 November bij Wloclawec en 15 November bij Kutno sloeg v. MACKENSEN de Russische dekkingskorpsen langs den Weichsel, om dan snel naar het Zuiden in te zwenken. Uit deze beweging ontstonden de woedende omvattingengevechten bij Lodz, wellicht het bloedigste „Ringens um der Flanke” uit heel den krijg. Met groot beleid keerden de Russen de vernietiging. Een geheel leger werd uit het front genomen en naar den rechtervleugel gebracht. De omvattende werd op zijn beurt omvat, soms omsingeld. Eerst in den nacht van 5 op 6 December viel Lodz in Duitsche handen, niet echter als gevolg van de omvatting van den buitenvleugel. De gevechtsfronten werden steeds breeder; zij omspanden weldra geheel Polen binnen de Weichselbocht. De operatieruimte op de vleugels ging ten slotte verloren. Nog een tijdlang slaagden de centralen erin de teruggaande beweging der Russen door druk op het front in gang te houden, doch dan verstijfde het gevechtsfront, de stellingkrijg begon en hield aan totdat nieuwe strijd om de flanken op *verder verwijderd* terrein den bewegingsoorlog weder zou doen ontbranden.

De Oostenrijkers trachtten hiertoe het voorbeeld te geven door de op Krakau aandringende Russen den 12en December bij Limanowo met het leger van aartshertog JOZEF FERDINAND een flankstoot toe te brengen, die hen tot terugwijken noopte. Doch dan verstijfden ook in Galicië de fronten, zoodat ten slotte langs

Dunajec, Rawka en Bzura de stellingkrijg was ingetreden. Er was een toestand ontstaan in zekeren zin te vergelijken met dien aan de Aisne, onmiddellijk na het zich vastzetten van de Duitschers. Eén belangrijk verschil was er. In het Oosten drukte een minderheid een bijkans verpletterende overmacht terug. Er moest hier een oogenblik van stilstand, van uitblazen volgen, alvorens de worsteling om de flank kon worden hervat. Lang zou het echter niet zijn. Reeds einde December begon, buiten den Z. vleugel van het verstijfde centrum, de door de Russen ingeleide Karpathen-veldtocht in sneeuw en ijs, waarbij de hindernis door het bergland geboden, dank zij de geweldige energie door troepen en leiding betoond, haar beteekenis schijnt te hebben verloren.

v. HINDENBURG verplaatste den strijd weder naar den Noorderlijken vleugel van het verstijfde front. Reeds drie maanden had von BELOW, die zeer in de minderheid was, langs de oostelijke grens van Oost-Pruisen aan tot 200.000 man sterke Russische troepen het hoofd geboden. von HINDENBURG sloeg de armen weder uit tot een tweede omarming à la Hannibal. Verrassend (schets 6), door de Russen onopgemerkt, werden ver buiten de vleugels van het dunne front van BELOW's troepen, twee sterke aanvalsgroepen verzameld. Het was vinnig koud, het geheele grensgebied lag diep onder de sneeuw. De ver zijwaarts tot bij Tilsit uitgestoken linker-vleugel begon op den 8en Februari zijn opmarsch onder v. EICHHORN. Den 7en was de Deutsche rechtervleugel — gewaagd spel — ten Zuiden van het groote meren-complex in beweging gesteld. In woedende front-aanvallen klampte v. BELOW zich vast aan het wijkende vijandelijke front. Aan de verraste Russen werd de tijd, om zich te herstellen, niet gelaten. In weerwil van de meest subtiele voorbereiding, het gebruik van sleden en van sleeloopers voor de voertuigen, konden echter artillerie en treinen niet snel genoeg volgen. Doch de infanterie met haar mitrailleurs ging voort. In drie dagen drong de linkervleugel, bij 15—20° C. vorst, bij snijdenden wind en gemis aan behoorlijke voeding en legering, 60 K.M. voorwaarts en in flank en rug des vijands door. In den nacht van 15/16 Februari bereikten de spitsen van

de linkervleugeldivisie den Oostrand van het groote bosch van Augustowo. „Die Division war allein auf weiter Flur” schreef de divisiecommandant. Zijn troep lag over 12 K.M. breedte en 30 K.M. diepte verspreid, doch de omsingeling was gelukt.

Den 21en Februari was der Russen lot beslist. 180.000 man gingen met een geweldigen oorlogsbuit over in Duitsche hand.

Toen den 14en Februari de Duitsche Keizer het zoeven op de Russen terug veroverde Lyck binnenreed, klonk op het marktplein te midden van het oplaaien der vlammen uit duizenden soldatenmonden het „Heil dir im Siegerkranz”, gevolgd door het even spontaan en geestdriftig ingezette „Deutschland, Deutschland über alles”. Een schitterend moment uit de Duitsche historie.

Mijne heeren. Als het waar is, dat de oorlog is een Godsgericht, dan kan God toch slechts de overwinning toekennen aan dat volk, dat in zedelijke, geestelijke en stoffelijke krachten het andere naar de kroon steekt. Zoo bezien is de palm der overwinning in het Oosten ontwijfelbaar aan den Germaan.

U moge uit het verloop van dezen winterslag in de meer-vlakte en uit de vernietiging van SAMSONOW's leger bij Tannenberg toch vooral de voorzichtige gevolgtrekking maken, dat, waar de massalegers feitelijk in hun uitgebreidheid bescherming vinden tegen omtrekking, dit bij de kleinere legergroepen blijkbaar niet opgaat. Zij staan, bij besluite-looze leiding, bloot aan vernietiging door een tegenstander, die in stuwkracht en moreele eigenschappen de meerdere blijkt.

De Russische massa's waren in het Oosten tot stilstand gebracht, doch vernietigd waren zij niet. De groote bewegingskrijg kwam tot staan, de fronten verstijfden over meer dan 1200 K.M. breedte en er trad een toestand in, die den loopgravenstrijd in het Westen nabij kwam. Wij zullen echter zoo dadelijk zien, dat de mogelijkheid om voor offensieve handelingen de noodige operatieruimte te vinden, bleef bestaan en dat mitsdien van een blijvenden starren

positiekrijg nog geen sprake behoefde te zijn. Er was een rusttoestand uit bereikt *evenwicht* geboren. De zwakkere in getal, doch de sterkere in innerlijke krachten, had den sterkere in getal terug gedrongen. Het behoeft dan ook welhaast geen betoog, dat geheel andere toestanden zouden zijn ontstaan, als de voordeelen van moreel en van materieel overwicht aan één zijde waren geweest. Uit de operatiën in het Oosten dan ook reeds nu te willen besluiten tot een toekomstige onafwendbaarheid van den stellingkrijg zou ten zeerste voorbarig zijn.

Mijne heeren! Nadat ik U zoo een vluchtig beeld heb gegeven van de geleidelijke verstijving der gevechtsfronten, zou ik ertoe kunnen overgaan, den loopgravenstrijd binnen den kring mijner beschouwingen te betrekken. Ik veroorloof mij echter nog eenige beschouwingen over den bewegingskrijg daaraan te laten vooraf gaan. Ik doe dit meer in het bijzonder daarom, omdat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat ook ons leger nu nog in den bewegingskrijg zou kunnen worden betrokken. Een dergelijk geval zou kunnen ontstaan, als b.v. het front der centralen op het Westelijk operatie-tooneel zou worden teruggedrukt. Welke mogelijkheden daarbij door opzettelijke dan wel onvrijwillige schendingen van ons gebied zouden kunnen intreden, laat ik in het midden. Ik beoordeel hier slechts de *theoretische* waarheid dat bij het strijken der massa's langs onze grenzen op *ons* gebied de vrije operatie-ruimte *kan* worden gevonden, die gebruikt zou *kunnen* worden, om te beletten, dat één der partijen zich wederom vasthecht aan den bodem, waardoor de stellingkrijg opnieuw zou intreden. Het „Ringen um der Flanke” zou dan op ons gebied *kunnen* worden hervat en ons leger worden medegesleept in dien wilden maalstroom van strijdende legers, in dien verwilderden strijd van elkaar omtrekkende, doorbrekende en omslingerende groepen; een strijd, waarin alleen doelbewuste leiding, energieke, nooit voor offers of verantwoordelijkheid terugdeinzende aanvoering de zege kan wegdragen; een strijd, waarin slechts grimmige, bloedige strijdlust den tegenstander zal kunnen

verpletteren. Men kan zich een dergelijken strijd niet verschrikkelijk genoeg voorstellen. Juist naar die terreinen, waar vrije operatieruimte beschikbaar komt, waar het gevaar voor de vleugels dreigende wordt, ziet men de toestrooming van die geweldige strijdbenden, die allen weerstand weten te breken, die geen rivierbreedte meer onoverschrijdbaar noemen, die geen bezwaren van klimaat, jaargetijde, bergland of moeras meer erkennen, worden aangevoerd door mannen, die de incarnatie zijn van stoutheid, durf, overmoed, geestdrift en beleid.

De oud-minister COLIJN heeft nog onlangs in de „Stemmen des Tijds” gewaarschuwd, dat men de voordeelen van een weermacht, die zich na langdurige rust ongerept in den strijd zou moeten mengen, toch vooral niet *overschatten* mag. Ongetwijfeld zijn er groote voordeelen, doch zij zouden onjuist gemeten zijn, wanneer men bij den tegenstander ontzenuwing en oorlogsvermoeidheid zou wanen. Dergelijke vermoeidheid is er niet. Integendeel, de verbittering waarmede wordt gestreden, is nog onverminderd. Zoo heeft dan ook de Majoor VAN DAM VAN ISSELT in het Gedenkboek den oorlog, die hardt tegen ellende, koude, ontbering en gevaar een goeden opvoeder genoemd. Het is dus mogelijk, dat we uit een toestand van vrede, waarin we ten volle neutraal zijn geweest, waarin we geen verbittering hebben gekend, plotseling worden medegesleept, geworpen op het slagveld, waar tegen de geharde scharen slechts hulpe zal zijn voor hem, die ook zijn krachten heeft gestaald. Dat onze soldaat moed zal toonen, dat hij zijn plicht zal doen, het lijdt geen twijfel, doch M. H., ik moet toch voor één zaak waarschuwen. Dit op zichzelf is niet genoeg. Meer dan ooit hebben we thans, in deze periode van voorbereiding noodig, wat wij in vreedestijd niet in voldoende mate vonden, die innige belangstelling, dat zich met volle onderwerping van het persoonlijk belang, met volle manlijke kracht geven aan de belangen van den dienst. Waar een dergelijke levenwekkende kracht in ongenoegzame mate zou aanwezig zijn, daar zou een verlies aan geoefendheid, en dus aan militair vermogen ontstaan, dat in de uren des

gevaars door den dolsten moed niet kan worden achterhaald.

Op ons officierskorps rust in deze jaren de uiterst zware taak, om zich in langen mobilisatietijd met offering van zijn beste krachten, door harden arbeid en prachtig voorgaan tot voorbeeld te stellen aan de troepen, opdat in onze soldaten worden gewekt en levendig gehouden die geest van toewijding, die zin en liefde voor het militaire werk, welke het hechte fundament moeten vormen voor den geestdriftigen moed in oorlogstijd. Zonder dergelijken grondslag zou de opflikkering slechts den gloed nabij komen van het kort oplaaiende stroovuur. Treffend is te dezen opzichte de door CLAUSEWITZ gemaakte vergelijking van de laaiende vlam tot den gloed der alles doorbrandende gloeiende kolen.

Nu kom ik tot de redenen die mij geleid hebben, om zonder kennis van details, zonder kennis van sterktecijfers, van plannen en voornemens, over de oorlogvoering te spreken, nu en niet later. U weet M. H. de voorzitter, dat ik dit reeds eerder heb willen doen, doch dat de gelegenheid ertoe niet aanwezig was. In de eerste plaats dan meende ik het van belang om klaarheid te krijgen in het moeilijke vraagstuk van wisseling van bewegingskrijg en loopgravenstrijd, doch daarnaast achtte ik het noodig dat onze troepenaanvoering werd gewezen op het karakter van den tegenwoordigen bewegingsoorlog, dat zij zoo goed moet kennen als dat van den loopgravenstrijd. De kennis ervan moet de grondslag *zijn* en *blijven* van alle militaire vorming, zoowel in zedelijken als in stoffelijken zin.

Ik meende dan ook, dat het zijn nuttige zijde kon hebben, weer te geven, zij het dan ook in groote hoofdtrekken, hoe en waarom de wilde worsteling om de flank is gestreden bij Warschau, Lodz, Limanowo, Augustowo, Tannenberg, Dixmuiden, Rijssel, Yperen gedurende den wedloop naar zee, door JOFFRE een woest en wanhopig gevecht genoemd en waarin de Engelsche „striking force” gedecimeerd werd; weer te geven hoe is geïjld, geloopen,

gevochten in hitte, in sneeuw, in ijs, in modder en in het water.

Zouden wij sterk genoeg zijn in den maalstroom van een dergelijken krijg?

Ik beantwoord deze vraag met het uitspreken van een algemeene waarheid: in den bewegingsoorlog kunnen wij niet sterk genoeg zijn. Wat voor den veldoorlog strijdbaar is en strijdbaar kan worden gemaakt, moet zooveel mogelijk aan den grooten slag kunnen deelnemen. Dit kan ook, want eenmaal in den strijd geworpen, behoeft het lot van Nederland niet meer onder alle omstandigheden te Amsterdam beslist te worden. Kenmerkend toch voor dezen krijg is, dat het belang eener lokale verdediging voor het dekken van lokale staatsbelangen voor de kleine staten op den achtergrond is getreden. Ik herinner U België, waar naar veler oordeel het opperbevel reeds op den 18en Augustus 1914 verkeerd zou hebben gehandeld door, in stede van op het leger der verbondenen, op Antwerpen terug te trekken. Dit oordeel heeft voor mij slechts theoretische waarde, omdat de practische verwezenlijking van het denkbeeld toenmaals onuitvoerbaar was. Door traditie van jaren was de gedachte aan een Belgisch palladium gemeen goed geworden van iederen Belg. Eerst de ervaring van dezen oorlog heeft met elk dier lokale aspiratiën der kleine staten echter opeenvolgend gebroken. Zoo als de Belgen uit België, zoo werden de Serven uit Servië en worden thans de Rumenen uit hun land gedrongen. Eenmaal buiten de werkingssfeer der legers gebracht, verloren de vestingen elke waarde. Doch de Belgen zetten den strijd voort en wisten in enkele maanden hun gedecimeerd veldleger weder tot 140 à 150.000 man aan te vullen; de Serven kwamen na lange omzwervingen ver van hun land weder aan het front; de Rumenen baseeren zich thans op het Russisch gebied.

Ik zeg niet dat een dergelijk lot ook het onze *zal* zijn, want de oorlog is in zijn wisseling van beelden als het kameleon in zijn kleur, doch wel zeg ik, dat met deze voorbeelden voor oogen de mogelijkheid *moet* worden voorzien

dat het strijdbare te velde *kan* staan, om te blijven strijden, zoolang het dag is en om tevens te voorkomen, dat de vijand eenmaal vrije operatieruimte op ons gebied zal durven zoeken, en ons door het verlies van de worsteling om de flank zou noodzaken ons gebied te verlaten.

M. H. Wanneer wij Duitsche matrozen voor Antwerpen zien strijden, wanneer wij de Franschen uit reserve-marine-troepen brigades zien samenstellen, die de Belgen te hulp snellen, wanneer wij een Engelsche marinebrigade naar Antwerpen zien komen, wanneer wij het aantal korpsen en divisien tot in het ontelbare zien uitdijen, zoodat de namen hunner commandanten in het strategische raam geheel zijn verdwenen; wanneer bij de worsteling om de flank over de geheele wereld in militairen zin gesproken, geen oud wijf bij het spinnewiel blijft, doch alles uitrukt, dan meen ik dat ons land niet anders *kan* en niet anders *zal* doen.

Er valt hier niets te bewijzen, maar uitsluitend te gevoelen. Doch wanneer ik al deze voorbeelden voor oogen zie, en mij herinner, hoe 80.000 man Belgische bezettingstroepen door gemis aan organisatie en dus aan leiding als weerloozen over onze grenzen *moesten* stroomen, dan geloof ik, dat wij aan den vooravond staan van een omvorming onzer traditioneele begrippen en van onze geheele militaire organisatie.

En vergeten wij niet, dat er te velde voor een zwakkere macht, wier willen en kunnen door een krachtigen, vaardigen, opofferingsgezinden volksgeest wordt gedragen, bij alle gevaren die haar bedreigen, toch momenten kunnen komen, waarop zij met trots kan neerzien. Wat de Duitschers in Oost-Pruisen tegen overmacht en de Serven in December 1914 tegen de Oostenrijkers hebben verricht, strekt tot voorbeeld en navolging.

De loopgravenstrijd.

Als een der voordeelen van de Aisne-stelling, waar in de Duitsche legers zich hadden teruggetrokken, werd al dadelijk genoemd, dat zij op niet te grooten afstand verwijderd was van, en

door uitstekende banen verbonden met het groote Rijsch-Westfaalsche industriegebied, van waar onbeperkte hoeveelheden cement, draad, pantsering, geschut en munitie konden worden betrokken. Het toekomstige karakter van den strijd werd reeds door deze beschouwing geteekend. Het waren de wederzijdsche industrieën, die met elkaar in het strijdperk traden. Of beter de economische worsteling in vreedstijd zou op het slagveld worden voortgezet. De industrie wierp zich met steeds meer aanzwellende, ten slotte met haar volle kracht in het strijdperk. Steeds sneller kwam het geld als ruilmiddel in beweging. Vanuit de schatkist vloede het in de kassen der bedrijven, uit deze middels waarde-looze leenbrieven in de schatkist terug. Elke nieuwe slingering ging gepaard met nieuwe geweldige vernielingen van maatschappelijk kapitaal. De jarenlange loopgravenkrijg is een uitputtingskrijg geworden, waarin producten en productiekrachten in ontzaglijke hoeveelheden worden vernietigd.

Zoo dadelijk teekende dit karakter van den loopgravenkrijg zich niet. Aan energie in den strijd ontbrak het echter al van den aanvang niet. Niemand kan zich hierover verwonderen. Immers de stellingkrijg was geboren uit den bloedigsten bewegingskrijg, dien de wereldgeschiedenis ooit te aanschouwen gaf. Hij nam het karakter ervan over. Ook strategisch dwongen de toestanden tot het met inspanning van alle krachten voortzetten van den strijd, nadat de versterking der fronten was ingetreden. Duitschland moest den dubbelen druk van zich afwentelen en Frankrijk moest eerlang den druk op de Russen verlichten, hetzij omdat zij zelf aanvielen, hetzij omdat zij met geweld werden aangevallen.

De opeenvolgende momenten van actie zal ik zeer verkort trachten na te gaan, mij daarbij tot die aanvallen bepalende, die van algemeen strategisch belang hadden kunnen zijn, en voorbijgaande den bijkans onafgebroken strijd langs de loopgravenfronten, strijd boven, op en in den grond, bloedig, wreed, afschuwelijk, passend, zooals U zoo dadelijk zult zien, bij het eigenaardige karakter van den strijd, doch in strategischen zin veelal saamgevat in het traditioneele woord der bulletins: „Niets van belang.”

Het eerste is het de operatie in Polen in November en December, die JOFFRE deed verwachten, dat de Duitschers zich voor zijn front zouden hebben verzwakt. Omstreeks half December besloot hij tot een algemeen offensieve beweging, die over een groot deel van het front werd verdeeld. Kenmerkend is bij deze aanvalsbeweging het gemis aan concentratie, zoodat Majoor VAN DAM VAN ISSELT deze aanvallen dan ook meer tot de verhoogde bewegelijkheid, tot de knabbelaanvallen rekent. Bij meer geconcentreerde actie tegen het sterk uitgerekte, verwaterde front zouden de kansen voor JOFFRE uiteraard beter zijn geweest. Edoch verzwakking van het front was ook voor JOFFRE gevaarlijk. Eerst later toen de Franschen op den loopgravenkrijg en op hunne krachten vaster vertrouwen hadden gekregen, zien wij dan ook de kracht der stootgroepen in intensiteit winnen. Dat JOFFRE's voorzichtigheid niet ongegrond was, bleek wel, toen de Duitschers door eengeweldigigen tegenstoot bij Soissons het Fransche front over 12—15 K.M. frontbreedte en over 2—4 K.M. diepte indeukten, waarbij 15000 ongewonde gevangenen voor de Franschen verloren gingen. Doorbroken werd het front echter niet. Zoo hier als bij alle volgende aanvalspogingen zien wij hetzelfde verschijnsel. De bezetting der eerste linie breekt de aanvalskracht en voordat de aanvaller zich opnieuw heeft vermand om de doorbreking te voltooien, zijn zoo talrijke reserves aan infanterie en artillerie opgemarcheerd, dat de verdere onderneming mislukt.

De invloed der industrie deed zich al dadelijk ook bij de verplaatsingen der reserves duidelijk gevoelen. Immers zij werden slechts mogelijk gemaakt door een uitgebreid gebruik van autotractie. Ook bleek weldra, dat het meesterschap in de lucht onmisbaar was om 's vijands plannen uit te vorschen en de eigen te versluieren. Het strijdvliegtuig deed zijn intrede. De oude leus: zien zonder gezien te worden, bleek ook in den loopgravenkrijg haar waarde te behouden.

De geweldige Russenvernietiging in Masóerenland deed JOFFRE weder naar de wapenen grijpen. Van den 16en Fe-

bruari tot den 9en Maari 1915 woedde de winterslag in Champagne. Zes Fransche legerkorpsen, voorzien van een overweldigenden munitievoorraad en hunne krachten concentreerende, drukten tusschen Aisne en Suippes aanvallende over 8 K.M. front, het Duitsche front over 7 K.M. breedte en 2 à 3 K.M. diepte in. Een trommelvuur, waarbij per M¹ van het front 16 schoten zouden zijn gevallen, ging den aanval vooraf.

Nog vóór dat het Fransche offensief was doodgebloed, braken 48000 Engelsche geweren, door 350 vuurmonden gesteund en door nevel begunstigd, bij Neuve Chapelle uit en drukten het Duitsche front over 5 K.M. breedte en 3 K.M. diepte terug. De eigen verliezen der Engelschen werden op 13000 man gesteld. De wig, die French in het Duitsche front wilde stooten, liep echter wederom vast, omdat geen krachtige reserves gereed stonden, om door de gemaakte bres voorwaarts te rukken en een succes te behalen, waarvan, zooals Majoor VAN DAM VAN ISSELT zegt, de geschiedenis zou hebben gewaagd: „Bij Neuve Chapelle begint de victorie.” Ik kom op deze zeer juiste kritische opmerking zoodadelijk terug.

De Duitsche leiding antwoordde reeds daags na de indeuking van het Duitsche front met krachtige tegenaanvallen. De Duitschers zijn toch van meening, dat de houw de beste afweer is. Immers een hevige slag bedwelmt, al doodt hij niet, en beneemt aan den getroffen in meer of mindere mate zijn vrijheid van denken, zijn zelfstandigheid van willen. De getroffen gevoelt bij intuïtie — zij het dan ook tijdelijk — onderworpen te zijn aan den wil van den tegenstander, hij krijgt den eersten indruk van de nederlaag.

Begin April zou DUBAIL met het 1e Fransche leger den tangvormigen aanval uitvoeren tegen de wig door de Duitschers bij St. Mihiel in het Fransche front gedreven. Het ontbrak DUBAIL's aanvallen niet aan hevigheid, doch wel aan geconcentreerde kracht. Het waren stootsgewijze over een 100 K.M. breed front uitgevoerde aanvallen, die slechts door de gedachte aan een dubbele omvatting tot één geheel vereenigd werden. Stroomen bloed vloten aldus vruchteloos tusschen Moezel en Maas.

Middelerwijl ging de vastgrijpende, bindende strijd in de Ardennen en de Vogezes, dus buiten het terrein der groote aanvallen, voort. Mijnwerpers, mijntrechters, bommen, handgranaten waren dagelijksch werk.

Gebruik makende van een tijdelijke rust in het Oosten bereidden de Duitschers een verpletterenden aanval voor op het Engelsche front, dat zich in een wijden kring Oostwaarts om Yperen uitstreckte. Den 22en April werd het N. gedeelte van dit front na voorafgeganen gasaanval ingedrukt. Over 9 K.M. breedte en 3 K.M. diepte werden de Engelschen teruggeduwd. Daags daarop antwoordden zij reeds met den tegenaanval en toen in een weeklange worsteling de offensieve kracht der aanstormende Engelsche troepen scheen te zijn verbruikt, werd den 2en Mei het oostelijk front door de Duitschers aangevallen en over 15 K.M. breedte en $\frac{1}{2}$ —3 K.M. diepte teruggedrukt. Het scheen wel, dat de tang zou worden dichtgeknepen. Toch bleef de aanval zonder strategisch resultaat, omdat FRENCH met zijn weergalooze troepen alles offerde om de stellingen te behouden. In weerwil van een afschuwelijke beschieting, die nieuwen verdedigingsarbeid bijna onmogelijk maakte, wisten de Engelschen zich in nieuwe lijnen opnieuw te ordenen en den Duitschers, die den bewegingsoorlog reeds hersteld waanden, halt toe te roepen. Bijna de geheele Engelsche artillerie had niettemin achter het kanaal moeten teruggaan.

Het is juist omstreeks dezen tijd, dat onze volle aandacht naar het Oostelijk front wordt getrokken om gade te slaan

het heropenen van den bewegingskrijg in het Oosten.

Aan het slot van het zeer kort overzicht van de wijze, waarop daar de bewegingskrijg tot staan werd gebracht, wees ik erop, dat uit de verstijving der fronten nog geen blijvende positieoorlog behoefde te zijn ontstaan, al was de verstijving in het centrum van het Oostelijke front ook reeds tot versteening overgegaan. Immers was daar de operatieruimte op de vleugels nog niet dermate ingeperkt, als op het westelijke tooneel het geval was.

De rusttoestand nam dan ook spoedig een einde. Hadden eerst de Oostenrijkers beproefd om langs den Z. vleugel van het verstijfde front over de Karpathen voorwaarts te breken, ten einde het bedreigde Przemysl te ontzetten, omstreeks 20 Maart waren het de Russen, die de lange reeks van hopelooze aanvallen begonnen, welke te zamen den naam van Karpathenslag dragen en welke omstreeks half April moesten worden gestaakt. Diep had de Russische hoofdmacht zich in de Karpathenpassen vastgewerkt en zwaar had zij door den in sneeuw, ijs en modder gevoerden, langdurigen slag geleden, toen de centralen op hun beurt op beide vleugels van het versteende centrum hunne aanvallende operatiën met kracht gingen hervatten. De strategie der geopende armen werd wederom in toepassing gebracht.

De operatie begon met het uitsteken van den linkerarm over de Niemen (schets 7) en het gereed houden van de linker gepantserde vuist in Koerland achter de Dubissa. Als een zwaard van Damocles bleef de daar opgestelde groep de Russen bedreigen. Vóór half Juni kwam zij echter niet tot eigenlijke actie. De rechterarm was nog ingetrokken, doch vuist en arm waren zoo sterk gemaakt, dat het krachtig uitstooten van den arm een gat in het front, het gebruik van de vuist daarna de geweldigste verwarring en vernieling zou veroorzaken. Het lag in de bedoeling, dat beide armen zich om de Russische hoofdmacht en om het uitgestrekte vestingfront zouden sluiten, ten einde de eene te omsingelen en het andere ten val te brengen.

Voorzichtigheid is geboden bij het maken van gevolgtrekkingen uit deze periode van den krijg. Immers uit talrijke aanwijzingen valt af te leiden, dat de Russen in dit tijdsgewricht met groot munitiegebrek hebben te kampen gehad. Treedt dit in, dan verliezen alle strategische en tactische overwegingen kortweg haar waarde, het geweer wordt weder als de lans of de knods, het kanon houdt tijdelijk geheel op zijn invloed te doen gelden en er blijft geen andere uitweg dan teruggaan. Alle beschouwingen over moderne oorlogvoering berusten dan ook op de veronderstelling, dat munitie in *onbeperkte* mate voorradig is

en op verzekerde wijze naar het front kan worden gevoerd. Ik mag U in dit verband in herinnering brengen, hoe SCHLIEFFEN's omvattingstrategie uitging van het beschikbaar zijn van een overvloedigen patronenvoorraad als hoofdreserve voor het frontale gevecht. Het is dus zeer wel mogelijk, dat de gevolgen van den stoot met den aanvankelijk ingetrokken rechterarm in Galicië bij Gorlice-Tarnow toegebracht, minder verstrekkend zouden zijn geweest, als de munitievoorraad bij de Russen overvloediger ware geweest. Doch dit neemt niet weg, dat de wijze van uitvoering van den stoot, die het zwaar versterkte Russische front ten N. der Karpathen trof, zeer belangwekkend blijft, omdat het de eenige maal was, dat tot dusverre in dezen oorlog een zoo zwaar versterkt front werd doorbroken met alle strategische gevolgen, die daaruit voortvloeiden. Het bedoelde front gold voor uiterst sterk. In alle stilte, met pijnlijke nauwgezetheid waren de twee, voor den aanval bestemde legers, van MACKENSEN (rechts) en van Aartshertog JOZEF (links), ondersteund door een geweldige artillerie, tegenover de aanvalspunten verzameld. Uit de Karpathen zouden het leger van BOROEVIC en de rechts van dezen opgestelde andere legers aan den aanval deelnemen door de Russische hoofdmacht te binden. De hoofdstoot zou dus door het loopgravenfront heengaan en de flank van de in de Karpathen vastgewerkte Russische hoofdmacht, welke door het leger van DIMITRI werd gedekt, aangrijpen. Een stout en goed gedacht plan, dat voor den tegenstander in hoofdzaak verborgen bleef. Blijkbaar hebben en de luchtwaarneming en het aanvallend zoeken en tasten van uit het Russische front te wenschen overgelaten. Ongetwijfeld is ook in den loopgravenstrijd activiteit noodig om dergelijke troepenverzamelingen en artillerie-masseeringen tijdig te ontdekken.

Zij is de drijfveer in elken strijd en dus ook hier.

Den 1sten Mei schoot de artillerie zich langzaam in, zonder de aandacht van de Russen te trekken. Gedurende den nacht werd het vuur voortgezet, totdat klokslag 6 uur voorm. de hel zich scheen te openen. 1500 vuurmonden, waaronder de zwaarste soorten, welker ontploffingen binnen

afstanden van 300 M. de verdedigers door den gasdruk alleen doodden, wierpen een ijzerregen van honderdduizenden projectielen over de Russische stellingen.

Te 10 uuf brak de aanvalstorm der infanterie los, die op den eersten dag over een frontbreedte van 16 K.M. en een diepte van 4 K.M. het Russische front indrukte. De eigenlijke tactische doorbreking was hiermede nog niet doorgevoerd. Het duurde 4 dagen vóór en alear de opeenvolgende liniën der Russen in de handen der centralen waren gevallen. Dank zij de aanwezigheid van krachtige reserves kon echter de aanvallende beweging in gang worden gehouden. Tot een eigenlijk gezegde doorbreking in strategischen zin kwam het echter ook thans niet. Door het inzetten van alle beschikbare reserves konden de Russen het legerfront losmaken van de vervolgende massa's der centralen. Zij slaagden erin de hoofdmacht uit de Karpathenpassen terug tenemen, zij het dan ook met reusachtige verliezen en ten slotte om het strategische front achter het punt der tactische doorbreking gesloten te houden. In een zevenweeksche worsteling, waarin niet minder dan 6 groote slagen vielen, werd bij den strijd voor operatievrijheid en ruimte de offensieve kracht der Russische hoofdmacht gebroken. Het was een geweldig „Ring en um der Flanke” in bloedige frontaalgevechten doorgevoerd. De San-linie, welke de Russen beproefden te behouden, werd doorbroken. De eenetactische doorbreking volgde op de andere, in weerwil van alle beschouwingen over de weinig goede kansen van den aanvaller in het frontaalgevecht. 400.000 gevangenen en 800 mitrailleurs vormden den buit door de centralen in 7 weken gemaakt. Einde van de maand Juli was de toestand, als op schets 7 is aangegeven. De tang was gereed om gesloten te worden. v. BELOW op den linkervleugel en v. MACKENSEN op den rechternvleugel stonden gereed met onbluschbare energie hun stuwkracht aan te wenden.

Onder zulke omstandigheden stand te houden en de tactische werking der dubbele omtrekking af te wachten, zou voor de Russen met een beslissende nederlaag hebben gelijk gestaan. Zij moesten echter te velde blijven, om te voorkomen,

dat de centralen erin zouden slagen de groote lijn van hun oorlogsplan: eerst den één en dan den anderen belager te slaan, ten slotte verwezenlijkt te zien. De Russen gingen geknakt, doch niet vernietigd in de, strategisch gesproken, schier onmetelijke ruimte van het Czaren-rijk terug. Het geheele versterke Weichselfront verloor van toen af zijn waarde en ging ten offer vallen aan het zware geschut der centralen. Over het lot van het versteende front in Polen was ten slotte door het „Ringen um der Flanke” op de vleugels beslist.

Met ongelooflijke taaheid wisten de Russen den opmarsch der centralen, die na korten stilstand omstreeks half Juli werd hervat, verder te vertragen. In samenwerking van MACKENSEN, JOZEF FERDINAND en v. WOYRSCH, die over den Weichsel in de flank voorwaarts drong, werden echter de zwaar versterkte, tot dekking van den linkervleugel van het Weichselfront ingerichte stellingen genomen. Op den linkervleugel van het centrale front mislukten stoutmoedige pogingen door groote cavalerie-massa's ingeleid, om de Russen vanuit het N. bij Wilna af te snijden. Slaagden de centralen er ten slotte ook niet in den vijand beslissend te slaan, toch was het succes der grootsche operatie, waaraan 100 legerkorpsen met 2 $\frac{1}{2}$ à 3 millioen soldaten hadden deelgenomen, overweldigend. De Russen waren teruggedrukt; het gebruik van hun offensieve vestinggroep was hun ontzegd; het gevaar voor de centrale staten afgewend.

In weerwil van de geleden verliezen, in weerwil van de zich tekenende uitputting verloren de Russen geenszins den moed. Zij koesterden zelfs de hoop in het komende voorjaar het offensief te kunnen hervatten. Reeds in October teekenden zich weder aanvallende voornemens bij de Russen op den Z. vleugel. De centralen waren middelerwijl genoodzaakt hunne voorwaartsche bewegingen te onderbreken. Een geheel leger — BOROEVIC — was door de Oostenrijkers uit het front genomen moeten worden om de Italianen van het lijf te houden. Ook voor v. MACKENSEN wachtten elders nieuwe opdrachten bij het „Ringen um der Flanke.” De toestand op den Balkan moest opgeklaard worden, wilde van die zijde ten

slotte, bij de twijfelachtige houding der Rumenen, door de nog immer te velde staande Serven en de voortdurende bedreiging der Dardanellen, geen doodsteek volgen aan den Oostenrijkschen bondgenoot.

Als dan ook op het oostelijke front de operatiën worden gestaakt, en wedcrom stellingen worden betrokken, dan geschiedt dit om redenen, buiten deze operatiën gelegen en men gevoelt, hoe v. HINDENBURG den juisten toon aansloeg, toen hij bij een pers-interview van onlangs zou hebben verklaard, dat alles geheel anders zou zijn verlopen, als men slechts vrije hand zou hebben gehad om alle krachten naar één zijde in beweging te stellen.

De centralen hadden voorshands het belangrijke resultaat bereikt, dat hun strategische toestand door vergrooting der operatieruimte krachtig werd versterkt en dat het geweldige tot 1500 K.M. uitgedijde Oostfront kon worden bedwongen met een sterkte, die in het voorjaar werd berekend op 1300 man per 1000 M.

Het zou ongetwijfeld van waarde kunnen zijn nog stil te staan bij het offensief, zooals dit in het voorjaar van 1916 door de Russen onder BROESILOFF werd ondernomen. Hun voortdringen tusschen de Styr en de Roemeensche grens, de nederlaag van PFLANZER-BALTIN bij Olyka, het gedwongen teruggaan der centralen over de Styr, de Ikwa en de Dnjester, het voortdringen der Russen in de Boekowina is ongetwijfeld van belang om het verband tusschen loopgravenstrijd en bewegingsoorlog in het licht te stellen. Ik zal echter volstaan met te vermelden, hoe de Duitschers op de niet aangevallen gedeelten van het Oostfront, terwijl BROESSILOFF voorwaarts drong, onmiddellijk tot den tegenaanval overgingen. Bij Smorgon, Dunaburg, Krewo, Riga, Jacobstadt, Baranowitsch volgde de eene aanval op den anderen. Dit was uiteraard uitstekend gezien. Bij dergelijke overmatig uitgespannen fronten móet toch de vorming van de aanvalsgroep gaan ten koste van de toch reeds zwakke bezetting der loopgravenlijnen. Deze bij voortduring bezig te houden middels krachtige offensieve stooten is dan ook een van zelf sprekende zaak voor dat deel der bezettingen

dat in algemeenen zin voor de verdediging is bestemd.

Ik ga thans terug naar het Westfront ten einde nader te bezien

.De mobilisatie der industrie en den loopgravenstrijd.

Begin Mei 1915, dus omstreeks den tijd dat de Karpathenslag was bedaald en de terugslag der Russen aanving, beval JOFFRE opnieuw den aanval. Evenals bij den Franschen aanval in Champagne en bij den Engelschen bij Neuve-Chapelle, werd weder het open terrein verkozen, blijkbaar omdat dit de leiding der troepen, in het bijzonder de samenwerking der wapens, begunstigt. Na grondige voorbereiding door artillerievuur over 24 K.M. front, werd in den slag van Arras de Duitsche stelling in 3 uur tijd over 4 K.M. breedte en 3 K.M. diepte ingedrukt. Oprukkende Duitsche reserves stopten echter de beweging door den tegenaanvalen wekenlang hield bij de Lorette hoogten onafgebroken het vruchteloze worstelen om te doorbreken, aan.

Op den zelfden 9en Mei, waarop de Franschen den slag bij Arras openden, braken de Engelschen weder voorwaarts bij Neuve Chapelle. De Duitsche loopgraven, hier door den toestand van het terrein in ophooging uitgevoerd en hoofdzakelijk uit zandzakken gevormd, werden door het hevige vuur bijkans weggevaagd. Toch wist de Duitsche verdediger in de voorste lijn stand te houden. De aanvaller werd letterlijk in elkaar geschoten en ook hier vertoonde zich weder hetzelfde slagbeeld aan Duitsche zijde van eenerzijds zich te verdedigen tot den laatsten man, anderzijds van alle kanten te hulp te snellen en zich met wéergaloozen moed op den binnendringenden aanvaller te werpen. Opofferende verdedigingskracht, die den aanloop breken moest, tegenaanvallen, die de plannen van de tegenpartij moesten doorkruisen, verschaften de noodzakelijke tijdwinst om reserves te doen aanrukken. Zijn deze in den loopgravenstrijd in voldoende mate aanwezig, dan is het evenwicht spoedig hersteld en wordt de verdere aanval vrijwel vruchteloos, omdat beide partijen elkaar weder gelijk komen te staan.

Uiteraard is een dergelijk taai verdedigend, gevolgd door een

met onstuimige kracht gevoerd aanvallend gevecht alleen dan mogelijk, wanneer de verdediger is ingedeeld in hoogere tactische verbanden, zonder welke het elastisch nageven der fronten en het energiek opstuwen der reserves ondenkbaar is.

Het komt mij dan ook voor, dat de loopgravenstrijd om met succes te kunnen worden gestreden met dezelfde soort strijdkrachten moet worden gevoerd als de veldoorlog, zoodat ik ook te dezen opzichte handhaaf, hetgeen ik bij de beschouwingen over den bewegingsoorlog heb opgemerkt, wat de aanstaande omvorming van onze organisatie betreft. Zonder samenvatting in hoogere verbanden zou het geven van leiding aan de troepen in den loopgravenstrijd, die zich juist door zijn elastisch, heen en weêr golvend karakter onderscheidt, tot de onmogelijkheden behooren.

Het geringe succes van de Engelsche aanvallen bij Neuve-Chapelle heeft in het bijzonder aanleiding gegeven tot wat ik zou willen noemen de volledige mobilisatie van de Engelsche industrie. Door het instellen van een ministerie van munitie is het mogelijk geworden tot grootere weldra de grootste productie te komen, waartoe de industrie in staat zou zijn. Die mobilisatie der industrie, waarvan ik reeds in den aanvang mijner beschouwingen over den loopgravenstrijd heb gesproken, heeft sedert steeds scherper vormen aangenomen, naarmate het munitieverbruik meer en meer een wolkbreukachtig karakter heeft aangenomen. In Duitschland heeft zij thans geleid tot de mobilisatie der burgerarbeiders, waardoor zich de loopgravenstrijd wel op de scherpste wijze als een strijd der industrieën is gaan teekenen.

Voor ons land met zijn matig ontwikkelde metaalbedrijven en groote afhankelijkheid van het buitenland trekt het verschijnsel in het bijzonder de aandacht. Op den duur zou onze eigen industriële kracht tot het voeden van een langdurigen stellingoorlog niet voldoende zijn. Wij zijn te dezen opzichte van den bondgenoot afhankelijk en zoo zullen wij zelfs na den vrede om begrijpelijke politieke redenen genoodzaakt zijn nimmer meer van voorkeur voor de eer of andere industrie te doen blijken. Met

waardering mag voor het oogenblik voorzeker worden herdacht, hoe getracht is geworden door de goede werking van het munitie-bureau de nadeelen uit onze geringe industriele ontwikkeling voortspruitende, te veronzijdigen.

Het zou September 1915 worden, alvorens JOFFRE zou gaan beproeven den druk op de sterk gedrongen wordende Russen te verlichten. Wel behield de worsteling over het geheele front haar woedende meedoogenlooze karakter, wel verbeterden de Duitschers tusschen 20 Juni en 30 Juli hun Argonnenfront, hetwelk den Franschen, op 16 à 17000 man verliezen kwam te staan, doch men rekende dergelijke ondernemingen tot de halfgrooten, omdat zij zonder strategisch gevolg bleven. Den 14en September 1915 kwam dan eindelijk het langverwachte Fransche legerbevel, dat op grond van de ervaring van een langdurigen strijd, den weg zou moeten banen tot de overwinning. De Engelsche en Fransche strijdkrachten waren belangrijk vermeerderd. Onbepokte munitievoorraden stonden ter beschikking en „last not least” was de linie zoo versterkt geworden, dat verzwakking van de bezetting op verschillende gedeelten van het front mogelijk was, ten einde aldus den strategischen druk elders te kunnen verzwaren. U ziet uit deze laatste aanwijzing, hoe JOFFRE zeer wel gevoeld had, dat het tot dusverre den aanvallen door onvoldoende krachtsconcentratie aan stootkracht had ontbroken. Hij zou thans toonen van de doorbreking bij Gorlice-Tarnow te hebben geleerd. Aan JOFFRE's aanwijzing zou ik nog de gevolgtrekking willen verbinden, dat om dergelijken strijd aanvallenderwijs tot een beslissing te voeren, het bepaaldelijk noodig is over troepen te beschikken, die op de dun bezette, buiten den hoofdstrijd liggende fronten, in staat zijn aan alle verlichtingsaanvallen des vijands het hoofd te bieden.

De aanval zou ditmaal een algemeene zijn en zou uit verschillende, grooten, gelijktijdig uitgevoerde mokerslagen bestaan. Alle troepen, die aan den aanval zouden deelnemen, moesten trachten door alle loopgraaflijniën heen te breken, om in het daarachter gelegen open veld te komen. Zelfs de cavalerie zou mede naar voren gaan. Tot den aanval waren beschikbaar:

35 Fransche divisiën onder CASTELNAU, 18 divisiën onder FOCH, 13 Engelsche divisiën, 15 cavalerie-divisiën, waaronder 5 Engelsche. De totale sterkte der aanvalsmacht bedroeg: $1\frac{1}{4}$ millioen geweren, 2000 zware en 3000 veldvuurmonden. Bovendien stonden nog gereed 12 divisiën en het Belgische leger.

Waar in den slag van Arras slechts (?) 15 divisiën met 300 vuurmonden waren verzameld geweest, was de krachtsconcentratie ditmaal wel zeer sprekend.

Den 25en September 1915 braken de Engelschen bij Loos uit en drukten het Duitsche front over 7 K.M. breedte en 3 K.M. diepte in; doch reeds op den 27en September kwam de aanval door hevige tegenaanvallen der weder terreinwinnende Duitschers tot staan. Ten Zuiden van het Engelsche front vielen de Franschen bij Souchez aan met ongeveer gelijk resultaat.

CASTELNAU ging in Champagne Oostwaarts van de Suippes, na dagenlang bombardement ten aanval voorwaarts. Het gelukte hem de vijandelijke stelling over 25 K.M. breedte en 1—4 K.M. diepte terug te drukken. Doch den 27en September kwam de aanvalsgroep ook hier voor de zeer sterke achter gelegen linie tot staan. Den 6en October kon de aanval als doodgebloed gelden. De tactische buit bedroeg 16000 gevangenen en 121 vuurmonden. Van Duitsche zijde worden de verliezen door den aanvaller geleden geschat op 130.000 Franschen en 60.000 Engelschen.

De vervanging van FRENCH door HAIG als bevelhebber van de Engelsche troepen moge tot bewijs strekken, dat men in Engeland met de povere resultaten van dezen aanval niet was ingenomen. Bedoeld als eindresultaat van een eenjarige inspanning op organiek en industrieel gebied, moet de aanval dan ook als schromelijk mislukt worden beschouwd. In gespannen verwachting moest thans worden toegezien, hoe de Duitschers, die in Rusland de handen vrij gekregen hadden, zich op den Balkan vrije baan maakten, om daarna vermoedelijk hun geconcentreerde actie op het westelijk front over te brengen. Zij deden den aanval daar vroeg in het voorjaar, tevens om het in de lucht zittende groote voorjaars-offensief der verbondenen te doorkruisen.

De stoot tegen Verdun ligt ons allen nog versch in het geheugen. De concentratie daar van troepen en geschut overtrof blijkbaar alle voorafgaande. De artillerie-aanval was overweldigend. Men spreekt van 81000 schoten over een breedte van 3 K.M., of 27 schoten per M¹. van het front.

Den 21en Februari nam de aanval een begin. Over 10 K.M. breedte en 3 K.M. diepte drongen de Duitschers in eersten aanloop door, doch van toen af aan ging het verder drijven van de wig bezwaarlijker, totdat zij na diep in het Fransche front te zijn ingedreven, ten slotte wederom steken bleef. In de eerste maand van de worsteling gingen aan Fransche zijde 30000 gevangenen, 189 vuurmonden en 232 mitrailleurs verloren.

De masseering van krachten, schijnt aan beide zijden alle vroegere te hebben overtroffen. Op de kleine ruimte zouden — het is slechts schatting — 38, later zelfs 51 Fransche divisien vereenigd zijn geworden, om de doorbreking te beletten. De masseering van krachten uit de Napoleontische massataktiek scheen te herleven. Het is het gewone verschijnsel van dezen loopgravenstrijd, dat aan weerszijden om het heet bestreden punt een geweldige massa strijdkrachten en strijdmiddelen wordt saamgetrokken, die over en weer evenwicht gaan maken. Over en weer beukt de artillerie de voorste fronten, waarin beide partijen elkaar halt hebben toegeroepen. Over en weer staan beide partijen gereed elkâar te bespringen. Van het toeval is veelal slechts afhankelijk wie het eerste toeslaat, en het is ontwijfelbaar, dat de tegenstoot onmiddellijk volgt. De onderscheiding van aanvaller en verdediger zou als een blaam, als een nederlaag worden gevoeld. Beide partijen jagen positieve strijddoelen na in dezen strijd van industrie en van volkskracht.

Wij hebben onlangs een uitstekend voorschrift ontvangen voor den aanval op zwaar versterkte stellingen. Dit voorschrift staat geheel op den grondslag reeds door de Japanners gelegd en in dezen oorlog bevestigd, dat de strijdwijze in den stellingkrijg moet zijn methodisch, bijkans berekenend en thans nog in veel hoogere mate dan

toenmaals. Niets aan het toeval latende, moet de aanval worden voorbereid. Geen brani-taktiek meer van: wij zullen het wel leveren. Het is gelukkig, dat dit voorschrift gekomen is, omdat de mate van nauwgezetheid bij de voorbereiding, die voor den aanval in den stellingoorlog noodig is nog niet overal voldoende werd begrepen. Er ontbreekt echter naar mijn meening in dit voorschrift een hoofdstuk, over de herovering van verloren terreinen ¹⁾. Ook daarbij zal de aanval methodisch moeten worden uitgevoerd. Het is de taak der leiding alsdan met koelen blik den toestand te overzien, om dan snel en vastberaden de tegenmaatregelen te treffen die noodig zijn om het gestelde doel, de herovering van het verlorene, te bereiken. Er zal op den duur geen troep bestand zijn om in verplichte rust de afschuwelijke verwoestingen door de artillerie aangericht te weerstaan; iedere troep staat bloot, ongeacht zijn gehalte om te eeniger tijd de nederlaag van de voorste lijnen te aanschouwen; iedere troep wordt op zijn beurt gesteld voor het vraagstuk het verlorene te herwinnen, het élan te breken van den veldwinnenden vijand. Iedere troepen-officier, iedere soldaat zal moeten weten, dat er dan geen tijd is voor rustig overleg, dat het gestelde doel alleen dan zal worden bereikt, als de aanvoerders en soldaten zonder uitzondering begrijpen, dat het front steeds naar den vijand moet blijven gekeerd, dat aller oogmerk erop moet zijn gericht om op het eerste sein van de leiding weder voorwaarts te stormen. Ook dan zal er methode moeten zijn, doch niet het methodische voorwaarts gaan uit rustige voorbereiding, doch uit verwarring geboren. Een troep, die zich onder zulke omstandigheden niet meer tot den tegenaanval kan oprichten, zou voor den langdurigen, taaien loopgraven-strijd niet berekend zijn.

Ik geloof, dat het na al het vorenstaande niet noodig is nader stil te staan bij de ervaringen van den Somme-slag, waarvan de Duitschers hebben gezegd, dat zij zich zelfs niet door een zee van Fransch bloed uit Frankrijk laten

¹⁾ In het sedert verschenen „Vervolg” zijn de „Handelingen van den verdediger, wanneer de aanvaller plaatselijk de stelling is binnengedrongen” opgenomen.

spoelen. De Duitschers hebben voorzeker het recht over het door hen aan de Somme ontwikkelde weerstandsvermogen tevreden te zijn en ik mag er in dit verband op wijzen, hoe juist in den dankbrief door den Keizer aan den bevelhebber van het front geschreven, het door de Duitschers bereikte strategische resultaat is omljnd: „De doorbraak heeft gefaald. Daardoor alleen konden in Roemenië vernietigende slagen worden toegebracht.”

Het feit is onloochenbaar, dat gedekt door het strategische front in het Westen, de Balkan door de Duitschers geheel onder hun invloed is gebracht en Roemenië's invloed daar werd gebroken.

Mijne heeren. Wanneer het waar is, dat de oorlog is een Godsgericht, dat God de overwinning zal toekennen aan dat volk, dat in zedelijke, geestelijke en stoffelijke krachten het andere naar de kroon steekt, dan zal hopelijk de palm der overwinning op het westelijke oorlogstooneel toch niet worden toegekend.

Er is daar geen zegevierend Duitschland, er is daar geen belegerd Frankrijk meer.

Waar de geheele wereld naar vrede haakt, hopen wij dan ook, dat menschelijkheidsoverwegingen en verstandelijke zin er toe mogen leiden eerlang dien vrede gesloten te zien.

Alvorens dit hoofdstuk af te sluiten veroorloof ik mij een gevolgtrekking te maken over de organisatie van versterkte stellingen, wat betreft de diepte der zône, waarover de verdedigingsaanleg zich zal moeten uitstrekken. Ik mag U in dit verband al dadelijk wijzen op de nuttige wenken en leeringen, die de kapitein VAN MUNNEKREDE in zoo menig Spectator-artikel heeft ten beste gegeven. Ik veroorloof me daaraan nog een enkel woord toe te voegen en wel ter waarschuwing tegen gevolgtrekkingen, die wij op grond van de kleine schaal der kaarten, waarop wij den oorlog gewoonlijk bestudeeren, zouden kunnen maken. Het aanvankelijke resultaat van de loopgraven-aanvallen kunnen wij op die kaarten wel in relatieven, doch te weinig in absoluten zin beoordeelen. Wij lezen, dat hetgeen ter eene of ter andere plaatse is veroverd, verdwijnend klein is, ten

opzichte van het door de Duitschers in Frankrijk bezette gebied, of wel ten opzichte der ruimte, die nog van het Fransche oorlogsdoel Berlijn scheidt. Om ons voor teleurstellingen te behoeden bij de organisatie van den stellingkrijg heb ik juist in elk bijzonder geval de breedte en diepte van de terreinstrook genoemd, die in eersten aanloop werd veroverd. Om de volstreckte grootte hiervan nog duidelijker voor den geest te brengen, heb ik hier eenige kaarten opgehangen op de schaal van 1/50.000, waarop ik enkele verdedigingslijnen heb ontworpen. Ik heb daarop o.a. de lijn aangeduid, welke in de belangrijke studie van den kapitein der genie CRAMWINCKEL, onlangs opgenomen in ons orgaan, als voorbeeld voor een stelling is aangeduid ¹⁾ en overigens eenige fictieve lijnen. Als ik U daarnaast nu toon de op de schaal van 1/50.000 aangegeven indeukingen van de fronten, waarbij ik de geweldigste aan de Somme en bij Verdun nog ter zijde laat, dan ziet U daaruit, dat wij eens en voor goed in onzen gedachtengang hebben te breken met de meening, voor zoover deze dan nog mocht bestaan, dat de strijd gaat om dunne lijnen. De loopgravenstrijd is integendeel een strijd om zeer diepe versterkte zônes, waarop de strijd elastisch heen en weder golft, althans heen en weder moet kunnen goiven, zooals eb en vloed elkander wisselen. De organisatie van dien krijg eischt een behoorlijke terreindiepte voor den strijd en daar achter een breede strook, waarop infanterie en artillerie kunnen worden vereenigd om de doorbraak te beletten. Waar deze diepte niet aanwezig is zouden aan den verdedigingsaanleg van de voorste lijn de hoogste eischen van weerstandsvermogen moeten worden gesteld, zouden teleurstellingen niet ons deel zijn, zouden wij niet tot de droevige ervaring moeten komen, dat de stellingkrijg onmogelijk zou zijn door gemis aan diepte van de zône. Welken invloed deze nieuwe ervaring in de toekomst zal

¹⁾ Opgemerkt zij, dat de lijn, door kap. CRAMWINCKEL ontworpen, verondersteld wordt duurzaam te zijn versterkt. Van een indeuken zou dus niternaard niet zoo spoedigsprake kunnen zijn. De lijn is dan ook als voorbeeld genomen om de absolute waarde der indeukingen te verduidelijken, geenszins om een oordeel uit te spreken over de voorgestelde wijze van versterking.

gaan uitoefenen ook op de organisatie onzer duurzame verdediging laat ik hier verder onbesproken. Ik overzie deze gelegenheid nog slechts zeer onvolledig. Doch de gevolgtrekking ligt voor de hand, dat wij ook te dezen opzichte voor een omvorming staan van heerschende begrippen.

Ik kom thans tot het antwoord op de vraag:

Wat zal de toekomst brengen?

Men kan en mag niet over moderne oorlogvoering spreken zonder deze vraag onder de oogen te zien. Zij houdt reeds op dit oogenblik de geheele beschaafde wereld bezig en zal bij de vredesonderhandelingen ampele bespreking uitlokken.

Mijne Heeren. Wij staan, nadat de oorlog twee en een half jaar heeft geduurd, voor het feit, dat een beslissing zich nog altijd laat wachten. De centralen hebben op schitterende wijze overmachtige tegenstanders op hun eigen grondgebied teruggedrukt. Zij hebben de laatste worsteling om de flank op Rumeensch gebied schitterend gewonnen. Het een, noch het ander, brengt hun echter de overwinning. Zij hebben alleen de nederlaag voorkomen, ik durf zeggen voorshands onmogelijk gemaakt.

Of het nog tot een beslissing op het westelijk oorlogstooneel kan komen?

Ondenikbaar is zulks niet, doch dan zou één der partijen er toe moeten overgaan haar loopgravenstellingen te ontruimen, om nadat de andere haar zou hebben gevolgd, de beslissing in het open veld te zoeken. Voor de centralen, die toch op den duur buiten het vrije gebruik van de open zee niet kunnen voortbestaan en die, als het thans niet tot vrede komt, een „Ende mit Schrecken” zouden kunnen verkiezen boven een „Schrecken ohne Ende”, ware een dergelijke keus denkbaar.

Wij zullen moeten afwachten.

Hoe het einde echter zijn zal, dit is thans reeds zeker, dat de hoop der centralen op *een snelle beslissing* in dezen oorlog niet is vervuld geworden. Ook zij hebben de ervaringen in den oorlog in Mantsjoerije opgedaan, ongeacht de protesten van wetenschappelijke zijde ingebracht, te aan-

vaarden. Ik heb reeds als mijn meening uitgesproken, dat, bij geniale leiding en mits deze van huize uit over het geheele oostelijke en westelijke front door den Duitschen opperbevelhebber was gegeven, dit anders had *kunnen* zijn. De mogelijkheid Frankrijk te verpletteren, is er geweest. Thans is de stellingkrijg gekomen, omdat het evenwicht van krachten niet kon worden verbroken.

Ik geloof, dat dit in een nieuwen oorlog in de toekomst weder het geval zal moeten zijn. De stellingkrijg is een gevolg van verschillende oorzaken. Ik noem als zoodanig:

a. de kracht der frontale verdediging, die bij gelijkwaardige tegenstanders slechts door omtrekking kan worden verlamd;

b. de massalegers, die in zekere mate ongevoelig zijn voor de omtrekking, omdat deze zich slechts over een kleine frontbreedte voelbaar maakt;

c. het krachtsevenwicht, dat wortelt in de politieke partij-groepeering.

In de toekomst zal elk dezer oorzaken zich noch krachtiger doen gevoelen. Immers de techniek schrijdt rusteloos voort en als wij denken aan de toekomstige algemeene invoering van automatische vuurwapenen, dan durf ik zeggen, dat de kans om in het frontale gevecht een beslissing te verkrijgen, steeds geringer zal worden. Dat ik daarbij gelijkwaardigheid van krachten vooropstel is van zelfsprekend. Een leger, dat zou te velde gaan met een gevoel van minderwaardigheid draagt de kiem van de zekere nederlaag in zich. Deze oorlog is rijk aan voorbeelden, dat troepen, die het vertrouwen op hun leiding en op eigen krachten gaan verliezen, zooals met de Rumenen thans blijkbaar het geval is, zelfs tegen frontaanval en doorbreking niet meer veilig zijn.

De massalegers hebben hun grens van uitspanning nog niet bereikt. In de toekomst zal van een *geleidelijk* te velde brengen der volksreserve geensprake meer zijn. De toekomstige mobilisatie zal alle weerbare mannen, voor zoover deze niet voor aanvulling van verliezen zijn bestemd, te gelijk in het open veld roepen. De mogelijkheid om als dan nog vrije operatieruimte tot omtrekking te vinden, zal uiterst gering worden. Ik behoef U ten deze slechts het verschil voor oogen te

brengen tusschen de geleidelijke uitbreiding der fronten op het oostelijke operatiетоoneel, zooals deze uit de schetsen 2 en 7 kan blijken.

Ten slotte zal de politieke partijgroepeering even zoo goed als thans naar krachtsevenwicht blijven streven, zoodra een der machtsgroepen bewust of onbewust naar het overwicht dringt.

Mijne Heeren. Het wil mij voorkomen, dat de mogelijkheid om snelle beslissingen te verkrijgen voor goed gaat verdwijnen, dat de bewegingsoorlog van steeds korteren duur zal worden en dat, eerder nog dan in dezen krijg, de worsteling en de afmeting van krachten in, wellicht vooraf reeds ingerichte, stellingen, een aanvang zal nemen.

Uit de ervaringen van dezen oorlog reeds nu te willen besluiten, dat de toekomstige stellingkrijg ten slotte niet meer zou kunnen leiden tot nederwerping van één der partijen, zou voorbarig zijn. Drie jaar vóór dezen oorlog schreef v. BERNHARDI, dat de artillerie van den aanvaller, zelfs bij het gebruik van de zwaarste kalibers, niet meer in staat zou zijn een krachtige versterking zoo snel onhoudbaar te maken, als van operatief standpunt bezien, wel gewenscht zou worden. Niet dan met opoffering van buitengewoon veel tijd en munitie, zou het mogelijk zijn, als het nog mogelijk ware, om de artillerie van den verdediger baas te worden. De houwtser van 28 c.M. gold in zijn werk nog als een triomf der techniek. Als wij met dit oordeel vergelijken de nieuwe allesoverweldigende triomfen door de techniek in dezen oorlog behaald, als wij bedenken, hoe de strijd in de lucht nog slechts in zijn eerste stadium is, dan acht ik het inderdaad voorbarig reeds nu een gevolgtrekking te maken.

Dit kunnen wij wel met zekerheid zeggen, dat een nieuwe oorlog in de toekomst, wanneer op de tegenwoordige grondslagen zou worden voortgegaan, zoowel in tijd van vrede als van oorlog, een krachtverzwakking door wederkeerige uitputting zou beduiden, die bij de machtige gemeene belangensfeer der Europeesche staten in de wereldpolitiek een ware verdwazing zou moeten worden genoemd. Al moge dan ook van militair standpunt nog niet worden gezegd, dat de oorlog

in Europa in de toekomst *door zich zelf* onmogelijk is geworden, dan schijnt mij toch van politiek economisch standpunt bezien, dit oogenblik te zijn bereikt.

Of het zal worden begrepen? Licht in de neiging om den strijd thans uit te strijden tot een beslissende overwinning zal zijn behaald, ligt ook in de herhaalde verzekering, dat de strijd gericht blijft tegen het militaristisch streven der centralen niet de onuitgesproken meening verborgen, dat de oplossing van het ontwapeningsvraagstuk slechts door geweld en niet door bemiddeling en overleg mogelijk zou zijn? Inderdaad schijnt dit ook het geval te zijn, omdat militarisme in welken vorm en ongeacht zijn excessen, geen oorzaak is, doch voor zich — ik wijs op het Engelsche maritieme militarisme — gevolg is van den economischen strijd, die nu eenmaal door naijver en niet door de edele drijfveer van wedijver schijnt te mogen worden beheerscht. Eerst als door de Europeesche staten zal worden ingezien, dat boven lokale belangen wereldbelangen staan, die hun gemeenschappelijk betreffen, zal inkeer volgen. Maar zal ook dan de wapening niet moeten blijven, omdat de oorlog niet zal zijn uitgeroeid, doch zich, der historische lijn getrouw, slechts over steeds grootere gebieden zal gaan uitstrekken?

Mijne Heeren. Het leven der volkeren is een mysterie evenals het onze. Weldra staan wij vermoedelijk voor het vraagstuk, om onze legerinstellingen te vervormen naar de nieuwe eischen door dezen oorlog gesteld, om ons volk tot den hoogsten graad van weerbaarheid op te voeren en gereed te maken voor den oorlog, die zich thans in zijn verschrikkelijke energie heeft afgespiegeld voor ons als een afmeting van volkskrachten. Dat dan in ons volk gebroken moge worden met den m.i. valschen waan, dat Nederlandsche legerorganisatie een probleem zou zijn, dat naar eigen inzichten, op grond van sociale en nationale toestanden zou kunnen worden opgelost. Deze oorlogvoering heeft getoond, dat bij de legerorganisatie ook van de kleine staten uitsluitend mag gelden het militaire standpunt.

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER: Mijnheer TONNET. Het applaus der vergadering is, dunkt mij, het bestę bewijs van de groote belangstelling en instemming, waarmede wij het door U gesprokene hebben aangehoord. U hebt ons een duidelijk beeld gegeven van den invloed van de verschillende factoren, die geleid hebben tot den tegenwoordigen bewegingskrijg en den loopgravenstrijd en zeer terecht hebt U het, naar mijne meening, gezegd, dat alleen door het gebruik maken van alle middelen, welke de wetenschap, de industrie en de economie kunnen leveren, het overwicht zal zijn te verkrijgen door een der beide groepen van Staten, die elkaar thans nog in evenwicht weten te houden door de militaire middelen.

U hebt den wensch uitgesproken, dat de beide oorlogvoerende partijen zullen mogen inzien, dat de strijd niet zal worden beslist en dat zij op andere wijze zullen moeten trachten een einde te maken aan dien strijd. Het verheugt mij dat U, als militair, als officier, hier in deze vergadering U in dien zin hebt geuit. Want dit is toch zeker, dat deze verschrikkelijke en zoo langdurige oorlog de volken uitput en het bestaan van Europa zeer in de waagschaal stelt. Het is dan ook te hopen, dat weldra het mysterie worde gevonden om, door onderling overleg, tot eene gunstige oplossing van het geschil te geraken. Of er veel kans toe is op het oogenblik, betwijfel ik. Zeer hoop ik, dat men het gevaar zal inzien van de noodlottige gevolgen van eene voortzetting van den strijd van volken tegen elkaar.

Het vergęvorderde uur dringt mij te vragen, of men nu nog enkele vragen zoude willen stellen of een debat openen, dan wel het houden van eene bespreking van het onderwerp tot een naderen avond uitstellen nadat de voordracht van den heer TONNET in druk is verschenen.

STEMMEN: Een anderen avond!

De heer TONNET: Mijnheer de voorzitter. Ik meen met het oog op de tijdsomstandigheden te moeten wijzen op een bezwaar, dat zich bij het voeren van debat kan voordoen.

Ik voorzie dat het piéce de résistance daarbij zal zijn de organisatie van ons leger. En dan zouden er waarschijnlijk allerlei dingen over onze weermacht kunnen worden gezegd, welke het niet geraden zou zijn dat bekend werden.

Natuurlijk ben ik bereid als men toch hierover van gedachten wil wisselen. Maar ik zou in overweging willen geven om het debat over dit punt uit te stellen tot na afloop van den oorlog.

De VOORZITTER: Als ik U goed begrijp, stelt U dus voor, met het oog op de tijdsomstandigheden, *voorloopig* geen avond tot het houden van debat beschikbaar te stellen. Ik vertrouw, dat de vergadering de daarvoor door U genoemde redenen zal billijken en zich met mij vereenigen kan, om dienovereenkomstig te handelen.

Ten zeerste dank ik uit naam van de vergadering den overste TONNET voor zijne zeer doorwrochte studie, waarvan de aandachtige lezing in het gedrukte verslag ongetwijfeld allen krachtig zal aansporen in het door hem behandelde onderwerp dieper door te dringen en daaruit die gevolgtrekkingen te maken, nuttig voor een ieder in de positie, welke hij inneemt.

Toch wil ik hier nog aan toevoegen, dat daarbij tevens de overtuiging gevestigd moge worden, dat een volk, dat prijs stelt op zijne onafhankelijkheid, zorgen moet dat de voor de verdediging en handhaving daarvan noodige middelen voorhanden zijn en steeds worden aangevuld, in verband met de vorderingen van de wetenschap en de industrie en hetgeen op economisch gebied wordt vereischt. En dat ook het volk begripe, dat zijne weermacht de vertegenwoordigster is van gansch het volk, en derhalve als zoodanig, in al haar doen en laten verplicht is op te treden, behoort te worden erkend en met achting behandeld; dat zij dus ook aanspraak heeft op den zoo noodigen steun van het Volk, om in staat te zijn haar plicht te doen, niet alleen met *militaire* middelen, maar ook met *economische*, ter voorziening in de voeding en de aanvulling van het verbruikte. Eerst als die gedachte zal zijn doorgedrongen in ons land,

acht ik het mogelijk om onze weermacht zóó krachtig te maken, dat men eerbied zal hebben voor het Nederlandsche volk en zich zal beijveren dit te vriend te houden en niet tot vijand te maken.

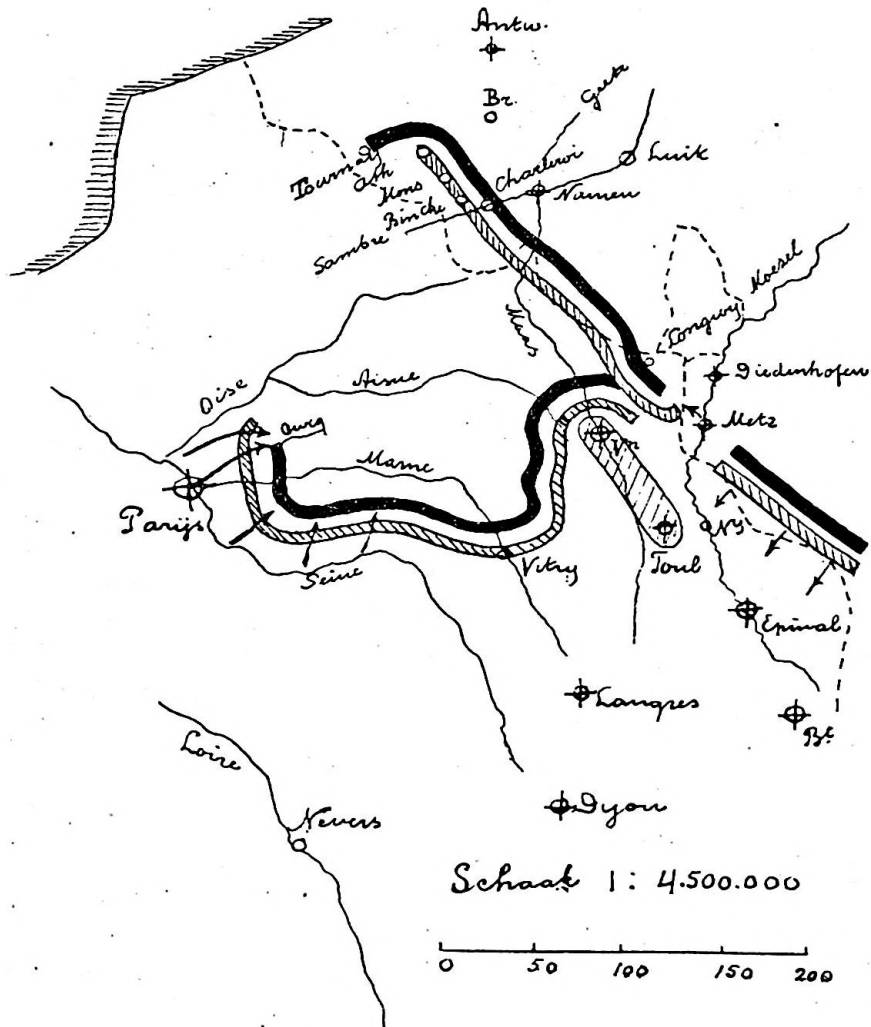
Is er nog iemand, die het woord verlangt?

Zoo niet, dan sluit ik de vergadering, met mijn dank aan U allen voor Uwe tegenwoordigheid.

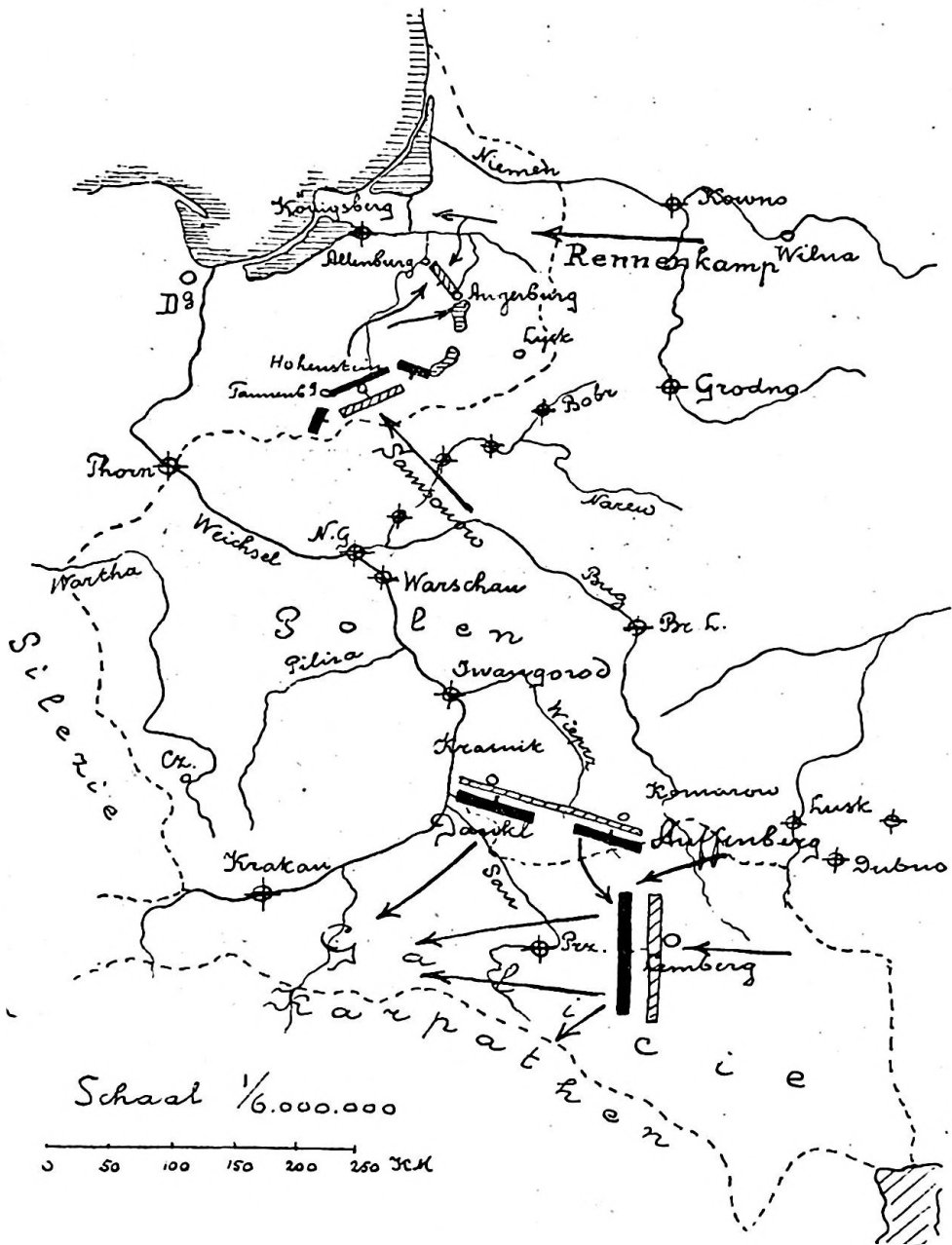

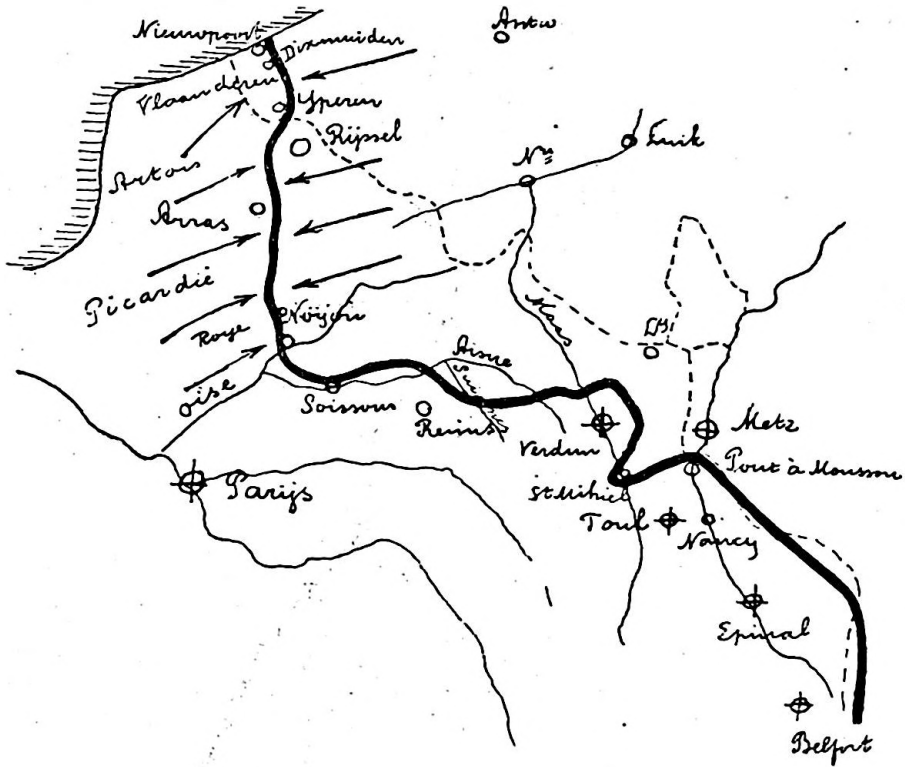
Schets I.

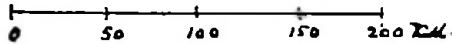
Schets 2.

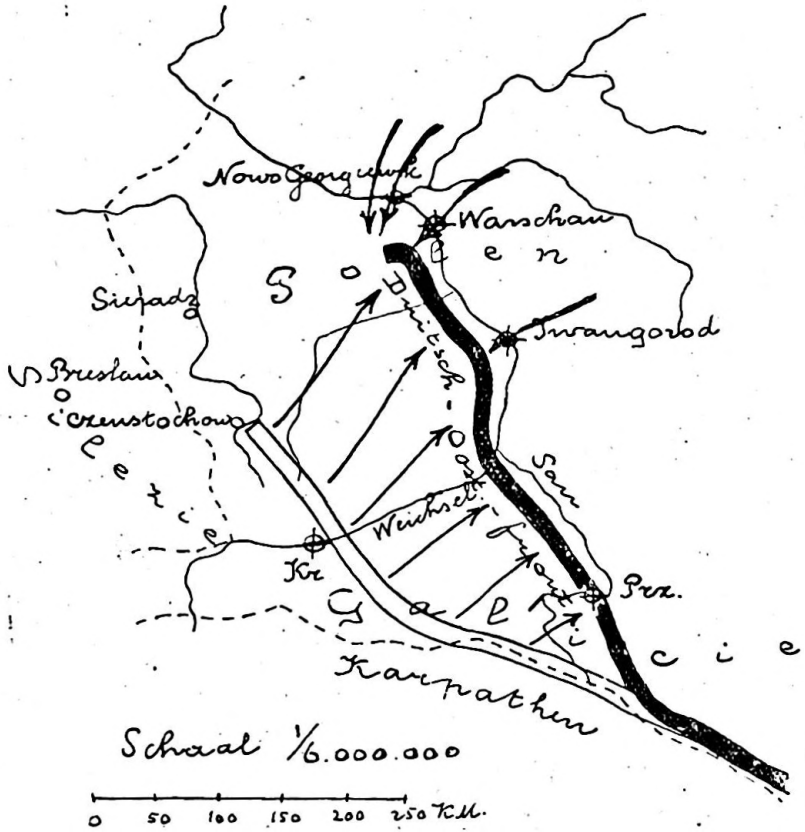
Schets 3.

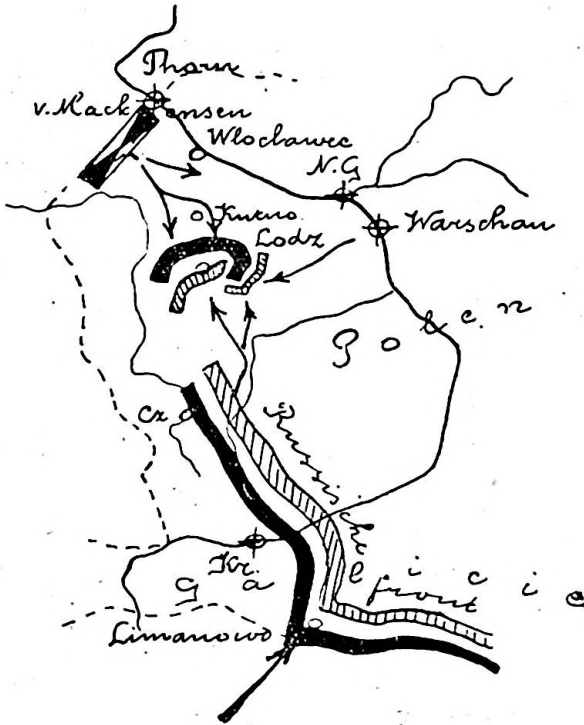
Schaal 1:4.500.000

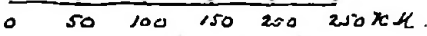
Schets 4.

Schets 5.

Schaal 1/6.000.000

Schets 6.

